

Albert Camus

Străinul

Partea întâi.

I.

Astăzi a murit mama. Sau poate ieri, nu știu. Am primit o telegramă de la azil: „Mama decedată. Însmormântarea mâine. Sincere condoleanțe.” Asta nu înseamnă nimic. Poate că a fost ieri.

Azilul de bătrâni e la Marengo, la optzeci de kilometri de Alger. Voi lua autobuzul la ora două și voi sosi în cursul după-amiezii. Astfel, voi putea sta de priveghi și mă voi întoarce mâine seară. I-am cerut patronului meu două zile de concediu și nu putea să mă refuze având o asemenea scuză. Dar nu părea încântat. I-am spus: „N-am nici o vină”. Nu mi-a răspuns. Atunci m-am gândit că n-ar fi trebuit să-i spun asta. În fond, n-aveam de ce să mă scuz. Mai degrabă el ar fi trebuit să-mi prezinte condoleanțe. Dar mi le va prezenta, fără îndoială, poimâine, când mă va vedea în doliu. Deocamdată e ca și cum mama n-ar fi murit. După însmormântare, dimpotrivă, va fi un lucru încheiat și totul va fi căpătat o înfățișare oficială.

Am luat autobuzul la ora două. Era foarte cald. Am mâncat la restaurant, la Céleste, ca de obicei. Toți erau foarte triști din cauza mea și Céleste mi-a spus: „Avem numai o mamă”. Când am plecat, m-au condus până la ușă. Eram cam zăpăcit pentru că a trebuit să urc până la Emmanuel să împrumut o cravată neagră și o panglică de pus la mânecă. Lui i-a murit un unchi, acum câteva luni.

Am fugit ca să nu pierd autobuzul. Fără îndoială graba, goana, toate acestea, la care s-au adăugat zdruncinăturile, mirosul de benzină, reverberația drumului și a cerului, m-au făcut să ațipesc. Am dormit aproape tot drumul. Și, când m-am trezit, eram înghesuit lângă un soldat care mi-a zâmbit și care m-a întrebat dacă vin de departe. Am spus „da”, ca să închei discuția.

Azilul e la doi kilometri de sat. Am făcut drumul pe jos. Am vrut s-o văd pe mama imediat, dar portarul mi-a spus că trebuie să mă duc la director. Cum era ocupat, am așteptat puțin. Portarul a vorbit tot timpul cât am așteptat și, în sfârșit, am ajuns la director: m-a primit în biroul lui. E un bătrânel firav, decorat cu Legiunea de Onoare. S-a uitat la mine cu ochii lui de un albastru deschis. Apoi mi-a strâns mâna pe care a ținut-o atât de mult în mâna lui, încât nu prea știam cum să mi-o retrag. A consultat un dosar și mi-a spus: „Doamna Meursault a intrat aici acum trei ani. Dumneata erai singurul ei sprijin.” Am crezut că-mi reproșează ceva și am început să-i explic. Dar el m-a întrerupt: „N-ai de ce să te justifici, dragul meu. Am citit dosarul mamei dumitale. Nu aveai cu ce s-o întreții. Ea avea nevoie de o îngrijitoare. Salariile voastre sunt mici. Și, la urma urmelor, era mai fericită aici.” Am spus: „Da, domnule director”. El a adăugat: „Știi, avea prieteni, oameni de vârsta ei. Putea să le împărtășească preocupări care sunt din alte vremuri. Ești tânăr și ei i-ar fi fost urât cu dumneata.”

Așa era. Când era acasă, mama își petrecea vremea urmărindu-mă în tăcere cu privirea. În primele zile când a venit la azil, plângea des. Dar asta din pricina obișnuinței. După câteva luni, ar fi plâns dacă ai fi luat-o de la azil. Tot din pricina obișnuinței. Puțin și din această cauză, în ultimul an aproape că nu m-am mai dus să o văd. Dar și fiindcă asta îmi lua toată duminica – fără să mai pun la socoteală efortul de a merge până la autobuz, de a lua bilet și de a face două ceasuri pe drum.

Directorul mi-a vorbit mult. Dar eu aproape că nu-l ascultam. Apoi mi-a spus: „Presupun că vrei s-o vezi pe mama dumitale”. M-am ridicat fără să spun nimic și el a luat-o înainte spre ușă. Pe scară mi-a explicat: „Am transportat-o la mica noastră morgă. Ca să nu-i tulburăm pe ceilalți. Ori de

câte ori un pensionar de-al nostru moare, ceilalți sunt nervoși timp de două, trei zile. Și asta îngreunează serviciul”. Am trecut printr-o curte în care sporovăiau în grupuri o mulțime de bătrâni. Când treceam noi, tăceau. Iar în spatele nostru discuțiile începeau din nou. Ai fi zis o pălăvrăgeală indistinctă, de papagali. La intrarea unei clădiri miciuțe, directorul s-a despărțit de mine: „Te las, domnule Meursault. Stau la dispoziția dumată, în biroul meu. În principiu, înmormântarea este fixată pentru ora zece dimineața. Ne-am gândit că astfel o vei putea priveghea pe dispărută. Numai un cuvânt: mama dumată și-a exprimat, pare-se, deseori față de tovarășii ei dorința de a i se face înmormântare religioasă. M-am îngrijit de cele necesare. Dar voiam să te pun la curent”. I-am mulțumit. Cât trăise, măicuța, fără să fie necredincioasă, nu se gândise niciodată la religie.

Am intrat. Era o sală foarte luminoasă, văruiată, cu plafon de sticlă. Drept mobile, scaune și capre în formă de X. Pe două din ele era așezat, în mijlocul sălii, un sicriu alb cu capacul pus. Se vedeau numai șuruburile încă nestrânse, sclipind pe scândurile vopsite cu coajă de nucă. Lângă sicriu stătea o infirmieră arabă în halat alb, legată la cap cu o basma colorată.

În clipa aceea, portarul a apărut în spatele meu. Alergase pesemne. S-a cam bâlbâit: „Am acoperit-o, dar trebuie să deșurubez capacul ca s-o puteți vedea”. Se apropia de sicriu când l-am oprit. Mi-a spus: „Nu vreți?” Am răspuns: „Nu!” El s-a oprit și eu mă simțeam prost pentru că îmi dădeam seama că n-ar fi trebuit să spun asta. După un timp, s-a uitat la mine și m-a întrebat: „De ce?”, dar fără reproș, ca și cum ar fi vrut numai să știe pricina. Am spus: „Nu știu”. Atunci, mușcându-și mustața albă, a declarat fără să mă privească: „Înțeleg”. Avea ochi frumoși, de un albastru deschis și o față cam roșie. Mi-a dat un scaun și s-a așezat și el ceva mai îndărăt. Femeia care stătea de veghe s-a ridicat în picioare și s-a îndreptat spre ieșire. Atunci portarul mi-a spus: „Are un șancru”. Cum nu înțelegeam, m-am uitat la infirmieră și am văzut că avea sub ochi o legătură care-i înconjura capul. În dreptul nasului, legătura era plată. Nu se vedea decât albeața bandajului pe obrazul ei.

După ce a ieșit, portarul a spus: „O să vă las singur”. Nu știu ce gest am făcut eu, dar el a rămas în picioare, înapoia mea. Această prezență în spatele meu mă stingherea. Camera era scaldată într-o frumoasă lumină de asfințit. Și simțeam că mi se face somn. I-am spus portarului, fără să mă întorc spre el: „De mult ești aici?” A răspuns imediat: „Cinci ani” – ca și cum s-ar fi așteptat dintotdeauna la întrebarea mea.

Pe urmă a pălăvrăgit mult. Ar fi fost foarte mirat dacă i s-ar fi spus că va sfârși ca portar la azilul din Marengo. Avea șaiszeci și patru de ani și era parizian. În clipa aceea l-am întrerupt: „A, nu ești de-aici?” Apoi mi-am amintit că, înainte de a mă duce la director, îmi vorbise de mama. Îmi spusese că trebuie să o înmormântăm foarte repede, deoarece la șes e cald, mai ales în această regiune. Atunci îmi spusese că trăise la Paris și că îi venea greu să-l uite. La Paris, se stă cu mortul trei, patru zile uneori. Aici nu ai timp, nici n-ai apucat să te obișnuiești bine cu gândul că a murit, că și trebuie să alergi după dric. Nevastă-sa îi spusese atunci: „Taci din gură, astea nu sunt lucruri pe care să le spui domnului”. Bătrânul roșise și-și ceruse scuze. Intervenisem spunând: „Ba nu. Ba nu.” Mi se părea adevărat și interesant ceea ce spunea el.

În mica sală mortuară, mi-a povestit că intrase la azil din sărăcie. Cum se simțea în putere, s-a oferit să facă această slujbă de portar. I-am atras atenția că în definitiv era și el un pensionar. Mi-a spus că nu. Mă izbise mai dinainte felul lui de a spune: „ei”, „ceilalți” și mai rar „bătrânii”, vorbind despre pensionari, dintre care unii nu erau mai în vârstă ca el. Dar, firește, nu era același lucru. El era portar și, într-o oarecare măsură, avea drepturi asupra lor.

Infirmiera a intrat în acel moment. Se lăsase dintr-o dată seara. Întunericul se întinsese brusc deasupra geamlâcului. Portarul a învățat comutatorul și eu am fost orbit de strălucirea neașteptată a luminii. El m-a poftit să merg în sala de mese la cină. Dar nu-mi era foame. Mi-a propus atunci să-mi aducă o ceașcă de cafea cu lapte. Cum mie îmi place foarte mult cafeaua cu lapte, am acceptat și el s-a întors puțin după aceea cu o tavă. Am băut. Am simțit atunci nevoia să fumez. Dar am ezitat pentru că nu știam dacă pot s-o fac de față cu mama. M-

am gândit, n-avea nici o importanță. Am oferit portarului o țigară și am fumat amândoi.

La un moment dat, el mi-a spus: „Știți, prietenii doamnei, mama dumneavoastră, vor veni s-o vegheze și ei. Așa e obiceiul. Trebuie să mă duc s-aduc scaune și cafea neagră.” L-am întrebat dacă puteam să sting una din lămpi. Strălucirea luminii pe pereții albi mă obosea. El mi-a spus că nu e posibil. Instalația era astfel făcută: ori toate, ori niciuna. N-am mai luat seama la el. A ieșit, s-a întors, a așezat scaunele. Pe unul din ele a îngrămădit niște cești în jurul unui ibric. Apoi s-a așezat în fața mea, dincolo de măsuță. Infirmiera ședea și ea în fundul sălii, cu spatele. Nu vedeam ce face. Dar, după mișcarea brațelor, puteam să cred că tricotează. Era o vreme călduță, cafeaua mă încălzise și prin ușa deschisă pătrundea o mireasmă de noapte și de flori. Cred că am ațipit puțin.

Un foșnet m-a trezit. Fiindcă închisese ochii, albeața camerei mi s-a părut și mai orbitoare. În fața mea nu se vedea nici o umbră și fiecare obiect, fiecare unghi, toate curbele se desenau cu o puritate de care te dureau ochii. Atunci au intrat în cameră prietenii mamei. Erau în total vreo zece și se strecurau tăcuți prin această lumină orbitoare. S-au așezat fără ca vreun scaun să scârțâie. Îi vedeam așa cum nu văzusem niciodată pe nimeni și nici un amănunt de pe fețele lor sau de pe veșmintele lor nu-mi scăpa. Totuși, nu-i auzeam și-mi venea greu să cred în realitatea lor. Aproape toate femeile purtau șorț și cordonul cu care-și încingeau talia le scotea și mai bine în relief pântecul bombat. Până atunci nu băgasem niciodată de seamă ce pântecoase pot fi femeile bătrâne. Bărbații erau aproape toți foarte slabi și purtau bastoane. Mă mira că nu vedeam pe obrazul lor ochii, ci numai o luminiță lipsită de strălucire în mijlocul unui cuib de riduri. Când s-au așezat, cei mai mulți dintre ei m-au privit și au dat din cap stingheriți; buzele lor fiind în întregime devorate de gura fără dinți, n-am putut să-mi dau seama dacă mă salutau sau dacă era vorba de un tic. Cred mai degrabă că mă salutau. În acel moment, am observat că erau cu toții așezați în fața mea, clătinând din cap, în jurul portarului. Am avut o clipă impresia ridicolă că veniseră să mă judece.

Puțin după aceea, una dintre femei a început să plângă. Ședea în rândul al doilea, îndărătul unei tovarășe de-a ei și n-o vedeam prea bine. Plângea cu sughițuri mici, la intervale regulate; mi se părea că n-are să se mai oprească niciodată. Ceilalți parcă n-o auzeau. Se pleoștiseră, posomorâți și tăcuți. Se uitau la coșciug sau la bastonul lor sau la orice altceva, dar nu se uitau decât la acel lucru. Femeia plângea mereu. Eram foarte mirat pentru că nu o cunoșteam. Aș fi vrut să n-o mai aud. Totuși, nu îndrăzneam să-i spun să tacă. Portarul s-a aplecat spre ea, i-a vorbit, dar ea a scuturat capul, a îndrugat ceva și a continuat să plângă cu aceeași ritmicitate. Portarul a venit atunci spre mine. S-a așezat alături. După un răstimp destul de lung, m-a informat, fără să mă privească: „Era foarte bună prietenă cu doamna, mama dumneavoastră. Zice că era singura ei prietenă aici și că acum nu mai are pe nimeni.”

Am stat așa vreme îndelungată. Suspinele și gemetele femeii se auzeau mai rar. Smiorcăia mult. A încetat în cele din urmă. Nu-mi mai era somn, dar eram obosit și mă dureau șalele. Acum, tăcerea tuturor acestor oameni îmi făcea rău. Auzeam numai din când în când un zgomot ciudat și nu puteam înțelege ce anume este. Cu timpul, am reușit să pricep că dintre bătrâni câțiva își sugeau interiorul obrazilor, făcând astfel să se audă aceste plescăituri bizare. Ei nici nu-și dădeau seama, atât erau de cufundați în gândurile lor. Aveam chiar impresia că această moartă, întinsă în mijlocul lor, nu însemna nimic pentru ei. Acum însă cred că era o impresie falsă.

Am băut cu toții cafea, serviți de portar. Pe urmă, nu mai știu. Noaptea a trecut. Îmi aduc aminte că, la un moment dat, am deschis ochii și am văzut că bătrânii dormeau ghemuiți, afară de unul singur care, cu bărbia sprijinită de mâinile încheștate pe baston, mă privea ținând, ca și cum n-ar fi așteptat decât să mă trezesc. Apoi am adormit iarăși. M-am trezit pentru că mă dureau din ce în ce mai tare șalele. Lumina zilei se strecura prin plafonul de sticlă. Puțin după aceea, un bătrân s-a trezit și a tușit îndelung. Scuipa într-o batistă mare cu pătrățele și de fiecare dată aveai impresia că se rupe ceva din el. I-a trezit pe ceilalți și portarul le-a spus că trebuie să plece. S-au ridicat în picioare. Acest priveghi incomod le făcuse chipurile pământii. La ieșire, spre marea mea mirare, mi-au strâns cu toții mâna,

ca și cum această noapte în care nu schimbasesm nici un cuvânt sporise intimitatea dintre noi.

Eram obosit. Portarul m-a dus la el și am putut să mă spăl și să mă dichisesc puțin. Am băut iar o cafea cu lapte, care era foarte bună. Când am ieșit, se făcuse ziuă de-a binelea. Deasupra dealurilor care despart satul Marengo de mare, cerul se înroșise foarte tare. Iar vântul care trecea pe deasupra colinelor aducea aici un miros de sare. Începea o zi frumoasă. Trecuse vreme îndelungată de când nu mai fusesem la țară și simțeam ce mult mi-ar fi plăcut să mă plimb dacă n-ar fi fost mama.

Dar am așteptat în curte, sub un platan. Respiram mirosul pământului umed și nu-mi mai era somn. M-am gândit la colegii mei de birou, la această oră se sculau ca să meargă la lucru: pentru mine, asta era întotdeauna momentul cel mai greu. M-am mai gândit puțin la aceste lucruri, dar atenția mi-a fost atrasă de un clopot care răsuna în interiorul clădirilor. S-a iscat o forfotă îndărătul ferestrelor, apoi totul s-a liniștit. Soarele se înălțase ceva mai sus pe cer: începea să-mi încălzească picioarele. Portarul a traversat curtea și mi-a spus că mă cheamă directorul. M-am dus în biroul lui. M-a pus să semnez o serie de hârtii. Am văzut că purta haină neagră cu pantaloni în dungi. A pus mâna pe telefon și mi-a spus: „Au sosit cioclii adineaori. Am să le spun să închidă coșciugul. Înainte de asta, vrei s-o vezi pentru ultima oară pe mama dumitale?” Am răspuns că nu. El a poruncit în telefon, coborând vocea: „Figeac, spune oamenilor tăi că pot să-i dea drumul”.

Pe urmă mi-a spus că va asista la înmormântare și eu i-am mulțumit. S-a așezat în spatele biroului, și-a încrucișat picioarele scurte. M-a prevenit că nu vom fi decât noi doi, împreună cu infirmiera de serviciu. În principiu, pensionarii nu trebuia să asiste la înmormântări. El le dădea voie să stea de priveghi numai: „E o chestiune de omenie”, a spus. Dar în cazul de față a permis unui vechi prieten al mamei să urmeze convoiul: „Thomas Pérez”. Aici directorul a zâmbit. Mi-a spus: „Înțelegi, e un sentiment cam pueril. Dar el și cu mama dumitale erau tot timpul împreună. La azil, lumea îi tachina, i se spunea lui Pérez: «E logodnica dumitale!». El râdea. Le

făcea plăcere. Și adevărul e că moartea doamnei Meursault l-a îndurerat foarte mult. Dar, după sfatul medicului curant, i-am interzis priveghiul de ieri.”

Am rămas tăcuți destul de multă vreme. Directorul s-a ridicat și s-a uitat pe fereastra biroului. La un moment dat a spus: „Uite, a sosit și preotul din Marengo. A venit mai devreme.” M-a prevenit că ne vor trebui cel puțin trei sferturi de ceas ca să ajungem la biserica ce se găsea chiar în sat. Am coborât. În fața clădirii se afla preotul cu doi copii care-l ajută în timpul slujbei. Unul dintre aceștia ținea o cădelniță și preotul se apleca spre el să potrivească lungimea lanțului de argint. Când am sosit noi, preotul s-a ridicat. Mi-a zis „fiule” și mi-a adresat câteva cuvinte. A intrat înăuntru, eu l-am urmat.

Am observat imediat că șuruburile coșciugului erau strânse și că în încăpere se aflau patru oameni negri. L-am auzit în același timp pe director spunându-le că dricul așteaptă în drum și pe preot începând rugăciunile. Din acest moment, totul a mers foarte repede. Oamenii s-au apropiat de sicriu cu un prapur. Preotul, ajutoarele lui, directorul și cu mine am ieșit cu toții afară. În fața ușii am găsit o doamnă pe care nu o cunoșteam: „Domnul Meursault”, a spus directorul. N-am auzit numele acelei doamne, am înțeles numai că era infirmiera de serviciu. A dat din cap fără un zâmbet pe fața ei osoasă și prelungă. Apoi ne-am retras cu toții de o parte ca să facem loc să treacă mortul. Am luat-o în urma celor ce purtau sicriul și am ieșit din azil. În fața porții aștepta dricul. Lăcuit, lunguiet și lucitor, te făcea să te gândești la un penar. Alături stătea maestrul de ceremonie, un omuleț îmbrăcat ridicol și un bătrân care-și luase un aer de circumstanță. Am înțeles că era domnul Pérez. Purta o pălărie de fetru moale, cu calota rotundă și boruri largi (a scos-o când sicriul a ieșit pe poartă), un costum ai cărui pantaloni îi cădeau armonică peste pantofi și o cravată de stofă neagră, prea mică pentru cămașa cu guler mare alb. Buzele îi tremurau dedesubtul unui nas împănăt cu puncte negre. Prin părul alb destul de moale ieșeau la iveală niște urechi ciudate, blegi și cu marginile crestate, a căror culoare de un roșu aprins, contrastând cu obrazul palid, mă izbi. Maestrul de ceremonie ne indică locurile. Preotul mergea înainte, apoi dricul. Împrejurul dricului, cei patru oameni. În

urmă, directorul, eu și, încheind convoiul, infirmiera de serviciu și domnul Pérez.

Soarele se urcase sus pe cer. Începea să apese deasupra pământului și dogoarea lui creștea cu repeziciune. Nu știu de ce am așteptat destul de mult înainte de a porni. Îmi era cald în hainele mele de culoare închisă. Bătrânelul, care-și pusese pălăria, a scos-o din nou. Mă întorsesem către el și-l priveam când directorul mi-a vorbit despre el. Mi-a spus că adesea mama mea și domnul Pérez mergeau să se plimbe seara prin sat, întovărășiți de o infirmieră. Eu priveam câmpia din jurul meu. Văzând șirurile de chiparoși care urcau pe dealuri până aproape de cer, pământul acesta roșu și verde, casele acestea rare și bine conturate, o înțelegeam pe mama. În acest ținut seara trebuia să semene cu un răgaz melancolic. Astăzi însă, soarele copleșitor, care făcea să tresară peisajul, îi dădea un aspect inuman și deprimant.

Am pornit. În acel moment am băgat de seamă că Pérez șchiopăta puțin. Dricul își sporea încet-încet viteza și bătrânul rămânea în urmă. Unul dintre oamenii care înconjurau dricul rămăsese și el în urmă și mergea acum în rând cu mine. Eram surprins de repeziciunea cu care soarele se înălța pe cer. Am observat că de mult câmpia zumzăia de cântecul insectelor și trosnetul ierburilor. Sudoarea îmi curgea pe obraji. Cum n-aveam pălărie, îmi făceam vânt cu batista. Cioclul mi-a spus atunci ceva ce n-am auzit. În același timp, își ștergea și el craniul cu o batistă pe care o ținea în mâna stângă, cu dreapta ridicând puțin marginea șepcii. I-am spus: „Poftim?” El a repetat, arătându-mi cerul: „Frige”. I-am spus iar: „Da”. „Era bătrână?” Am răspuns: „Așa și așa”, pentru că nu știam cifra exactă. Pe urmă a tăcut. Am întors capul și l-am văzut pe bătrânul Pérez la vreo cincizeci de metri în urma noastră. Se grăbea legănându-și pălăria în mâna care atârna fără vlagă. M-am uitat și la director. Mergea plin de demnitate, fără un gest de prisos. Câteva picături de sudoare îi îmbroboneau fruntea, dar nu le ștergea.

Mi se părea că acum convoiul merge ceva mai repede, împrejurul meu se întindea mereu aceeași câmpie luminoasă, suprasaturată de soare. Strălucirea cerului era de nesuportat. La un moment dat, am trecut peste o porțiune a drumului care

fusese recent refăcută. Soarele topise smoala. Picioarele se afundau în ea și lăsau deschisă pulpa ei lucioasă. Deasupra dricului, pălăria vizitiului, de piele fiartă, părea plămădită din acest noroi negru. Mă simțeam oarecum pierdut între cerul albastru și alb și monotonia acestor culori, negrul cleios al smoalei desfundate, negrul posomorit al hainelor, negrul lăcuit al dricului. Toate acestea, soarele, mirosul de piele și de balegă al dricului, acela de lac și de tămâie, oboseala unei nopți de nesomn îmi tulburau privirea și ideile. Am mai întors o dată capul: Pérez mi s-a părut foarte departe, pierdut într-un val de căldură, apoi nu l-am mai zărit. L-am căutat cu privirea și am văzut că lăsase drumul și o luase peste câmp. Am mai constatat că în fața mea drumul făcea o cotitură. Am înțeles că Pérez, care cunoștea locurile, tăia în linie dreaptă, ca să ne ajungă din urmă. La cotitură ne ajunsese. Apoi l-am pierdut. A luat-o iar peste câmp și asta de câteva ori la rând. Cât despre mine, eu simțeam cum îmi zvâcnesc tâmpilele.

Totul s-a petrecut pe urmă cu atâta grabă, siguranță și firesc, încât nu-mi amintesc nimic. Un lucru numai: în capul satului, infirmiera de serviciu mi-a vorbit. Avea o voce ciudată, care nu se potrivea cu fața ei, o voce melodioasă și tremurătoare. Mi-a spus: „Dacă mergem încet riscăm să facem insolație. Dacă mergem prea repede, transpirăm și în biserică răcim.” Avea dreptate. Nu era nici o ieșire. Am mai păstrat câteva amintiri din această zi: de exemplu, figura lui Pérez când, pentru ultima oară, ne-a ajuns din urmă aproape de sat. Lacrimi grele de enervare și durere îi curgeau pe obraji. Dar din pricina ridurilor nu se scurgeau. Se răspândeau, se întâlneau și stârneau un luciul apos pe această față descompusă. Au mai fost biserica și țăranii pe marginea drumului, mușcatele roșii pe mormintele din cimitir, leșinul lui Pérez (ai fi zis, o paiată dezmembrată), pământul de culoarea sângelui care se așezase pe sicriul mamei, pulpa albă a rădăcinilor care se prinseseră de el, din nou lume, glasuri, satul, așteptarea în fața unei cafenele, neîntreruptul zumzet al motorului și bucuria mea când autobuzul a pătruns în cuibul de lumini al Algerului și când m-am gândit că aveam să mă culc și să dorm douăsprezece ore în șir.

II.

Trezindu-mă, am înțeles de ce patronul meu n-a fost încântat când i-am cerut cele două zile libere: astăzi e sâmbătă. Ca să zic așa, uitasem, dar, trezindu-mă, mi-a venit această idee. Patronul meu, firește, s-a gândit că eu voi avea astfel cu duminica patru zile de vacanță și asta nu putea să-i facă plăcere. Dar, pe de o parte, nu e vina mea dacă mama a fost înmormântată ieri în loc de azi și, pe de altă parte, oricum aș fi avut sâmbăta și duminica libere. Bineînțeles, asta nu mă împiedica totuși să-l înțeleg pe patronul meu.

Mi-a venit greu să mă scol, pentru că eram obosit după ziua de ieri. În timp ce mă bărbieream, m-am întrebat ce aveam să fac și m-am hotărât să mă duc să mă scald. Am luat tramvaiul ca să merg la stabilimentul de băi din port. Acolo m-am aruncat în apa golfulețului. Era o mulțime de tineret. M-am întâlnit în apă cu Maria Cardona, o fostă dactilografă de la mine de la birou, care îmi plăcuse cândva. Și eu ei, cred. Dar ea a plecat îndată după aceea și n-am avut timp destul. Am ajutat-o să se urce pe o baliză și, în această mișcare, i-am atins sânii. Eu mai eram în apă când ea se și instalase cu burta pe baliză. A întors capul spre mine. Părul îi căzuse în ochi și râdea. M-am cățarat lângă ea pe baliză. Era plăcut și, ca în glumă, mi-am lăsat capul pe spate și l-am sprijinit de pânțele ei. Ea n-a protestat și eu am rămas așa. Aveam în ochi tot cerul și era albastru și auriu. Sub ceafă simțeam pânțele Mariei respirând ușurel. Am stat mult pe baliză, aproape adormiți. Când soarele a devenit prea tare, ea s-a aruncat în apă, iar eu după ea. Am prins-o, i-am încolăcit mijlocul cu brațul și am înotat împreună. Râdea tot timpul. Pe mal, în timp ce ne uscam, mi-a spus: „Sunt mai bronzată ca dumneata”. Am întrebat-o dacă voia să vină în seara aceea la cinematograf. A râs iar și mi-a spus că avea chef să vadă un film cu Fernandel. Când ne-am îmbrăcat a fost foarte mirată văzându-mă cu cravată neagră și m-a întrebat dacă sunt în doliu. I-am spus că murise mama. Cum ea voia să știe când, i-am răspuns: „Ieri”. A tresărit, dar n-a zis nimic. Mi-a venit să-i spun că nu e vina mea, dar m-am oprit pentru că m-am gândit că la fel îi spuseseam și patronului meu. Asta nu însemna nimic. Oricum, întotdeauna ești puțin vinovat.

Seara, Maria uitase totul. Filmul avea haz pe alocuri, dar, în rest, era cu adevărat stupid. Ea își lipise piciorul de al meu. Îi mângâiam sânii. Spre sfârșitul spectacolului am sărutat-o, dar incomod. După cinematograf, a venit la mine.

Când m-am trezit, Maria plecase. Îmi explicase că trebuie să se ducă la mătușa ei. M-am gândit că e duminică și asta m-a plictisit: nu-mi place duminica. Atunci m-am întors pe partea cealaltă în pat, am căutat în pernă mirosul sărat pe care părul Mariei îl lăsase și am dormit până la zece. Am fumat apoi, stând tot culcat, până la prânz. Nu voiam să mănânc la Céleste, ca de obicei, deoarece, cu siguranță, mi s-ar fi pus tot felul de întrebări și nu pot suferi așa ceva. Mi-am pregătit niște ouă și le-am mâncat direct din tigaie, fără pâine, pentru că nu aveam și pentru că nu voiam să cobor ca să-mi cumpăr.

După-masă, m-am cam plictisit și m-am învățit de colo până colo prin apartament. Era comod apartamentul când era aici mama. Acum e prea mare pentru mine și a trebuit să aduc masa din sufragerie în camera mea. Nu mai stau decât în această cameră, între scaunele de pai puțin cam desfundate, dulapul a cărui oglindă s-a îngălbenit, măsuța de toaletă și patul de alamă. Restul e în părăsire. Puțin mai târziu, ca să fac ceva, am luat un ziar vechi și l-am citit. Am tăiat din el o reclamă a sărurilor Kruschen pe care am lipit-o într-un vechi caiet în care strâng ceea ce mă amuză de prin ziare. M-am spălat pe mâini și, drept încheiere, am ieșit pe balcon.

Camera mea dă pe strada principală a cartierului. După-amiază era frumoasă. Totuși, pavajul era slinos, trecătorii rari și încă grăbiți. Erau în primul rând familii care mergeau la plimbare, doi băiețași în costume de marinari, cu pantaloni scurți, cam stingheriți în hainele lor țepene și o fetiță cu o fundă mare roz și pantofi negri de lac. În urma lor, o mamă enormă, în rochie de mătase cafenie și tatăl, un omuleț destul de plăpând, pe care-l cunoșteam din vedere. Purta pălărie de pai, papion și baston în mână. Văzându-l cu nevastă-sa, am înțeles de ce se spunea în cartier că e distins. Ceva mai târziu au trecut tinerii din mahala – păr pomădat și cravată roșie, haină foarte ajustată cu batistă brodată și pantofi cu boturi pătrate. M-am gândit că se duceau la cinematografele din

centru. De aceea plecau atât de devreme și se grăbeau spre tramvai, râzând zgomotos.

În urma lor, strada a devenit pe încetul pustie. Spectacolele începuseră peste tot, cred. Nu mai erau pe stradă decât negustorii și pisicile. Cerul era senin, dar fără strălucire, deasupra șirurilor de ficuși plantați de-a lungul străzii. Pe trotuarul din față, tutungiul a scos un scaun, l-a instalat în fața ușii și s-a așezat călare pe el, sprijinindu-și brațele pe spătar. Tramvaiele puțin mai înainte înțesate, erau acum aproape goale. În cafeneaua „La Pierrot”, alături de tutungiu, chelnerul mătura rumegușul din sala pustie. Era într-adevăr duminică.

Am întors scaunul și l-am așezat ca tutungiul, pentru că am găsit că e mai comod. Am fumat două țigări, am intrat în casă ca să iau o bucată de ciocolată și m-am întors s-o mănânc la fereastră. Puțin după aceea cerul s-a întunecat și am crezut că o să avem o furtună de vară. S-a limpezit totuși încetul cu încetul. Dar trecerea norilor lăsase deasupra străzii un soi de făgăduială de ploaie, care a făcut-o mai întunecată. Am stat mult timp privind cerul.

La ora cinci, câteva tramvaie au sosit cu zgomot. Aduceau de la stadionul suburbiei ciorchini de spectatori cocoțați pe trepte și pe platforme. Tramvaiele următoare au adus jucătorii, pe care i-am recunoscut după geamantănașele lor. Urlau și cântau în gura mare că clubul lor nu va pieri. Mulți dintre ei mi-au făcut cu mâna. Unul chiar mi-a strigat: „I-am bătut”. Și eu am făcut „da”, din cap. Din acest moment, automobilele au început să vină grămadă.

Ziua a mai scăzut puțin. Deasupra acoperișurilor, cerul s-a înroșit și, o dată cu seara, străzile s-au însuflețit. Cei care fuseseră la plimbare se întorceau agale. L-am recunoscut printre alții pe domnul distins. Copiii plângeau sau se lăsau târați spre casă. Aproape imediat, cinematografele din cartier au revărsat în stradă un val de spectatori. Printre aceștia, tinerii aveau gesturi mai hotărâte ca de obicei și m-am gândit că văzuseră un film de aventuri. Cei care se întorceau de la cinematografele din oraș sosiră ceva mai târziu. Păreau mai gravi. Râdeau încă, dar din când în când, păreau obosiți și gânditori. Au rămas în stradă, plimbându-se pe trotuarul din

față. Fetele din cartier, cu capul descoperit, se țineau de braț. Băieții potriviseră așa ca să se întâlnească față în față cu ele și le aruncau glume de care fetele râdeau întorcând capul. Câteva dintre ele, pe care le cunoșteam, mi-au făcut cu mâna.

Luminile de pe stradă s-au aprins atunci brusc și au făcut să pălească primele stele care se înălțau în noapte. Am simțit că mă dor ochii tot privind așa trotuarele cu încărcătura lor de oameni și lumini. Lămpile făceau să strălucească pavajul ud și tramvaiele, la intervale regulate, își aruncau reflexele pe un păr lucios, pe un zâmbet sau pe o brățară de argint. Puțin după aceea, o dată cu tramvaiele mai rare și cu noaptea de-acum neagră deasupra pomilor și a lămpilor, cartierul s-a golit pe nesimțite, până ce prima pisică a traversat încet strada din nou pustie. M-am gândit atunci că ar trebui să cinez. Mă durea puțin gâtul pentru că-l ținusem mult timp rezemat de speteaza scaunului. Am coborât să cumpăr pâine și macaroane, le-am preparat și am mâncat în picioare. Am vrut să fumez o țigară la fereastră, dar aerul se răcise și mi s-a făcut nițel frig. Am închis ferestrele și, întorcându-mă în cameră, am văzut în oglindă un capăt al mesei pe care lampa mea cu alcool se învecina cu niște resturi de pâine. M-am gândit că mai trecuse o duminică, de bine, de rău, că mama era acum înmormântată, că aveam să-mi reiau lucrul și că, pe scurt, nimic nu se schimbese.

III.

Astăzi am lucrat mult la birou. Patronul a fost binevoitor. M-a întrebat dacă nu eram prea obosit și în afară de asta a vrut să știe câți ani avea mama. Am spus „vreo șaizeci” ca să nu greșesc și nu știu de ce a părut să respire ușurat și să considere asta o afacere încheiată.

O mulțime de conosamente se adunau neconținut pe masa mea și a trebuit să le rezolv pe toate. Înainte de a pleca de la birou ca să iau masa, m-am spălat pe mâini. La prânz, îmi place foarte mult această clipă. Seara îmi face mai puțină plăcere, pentru că prosopul rulant pe care-l folosim e umed de tot: a fost întrebuințat toată ziua. I-am spus într-o zi patronului. El mi-a răspuns că este regretabil, dar că nu-i totuși decât un amănunt lipsit de importanță. Am plecat cam târziu, la

douăsprezece și jumătate, cu Emmanuel, care lucrează la expediție. Biroul dă spre mare și am stat un timp să privim cargourile din port sub soarele arzător. În acest moment, un camion a sosit cu mare zgomot de lanțuri și explozii. Emmanuel m-a întrebat „ce-ar fi dacă ne-am urca” și eu am început să alerg. Camionul ne-a depășit și noi ne-am avântat pe urmele lui. Eram înecat în zgomot și praf. Nu mai vedeam nimic și nu simțeam decât elanul dezordonat al goanei, printre troleuri și mașini, catarge care dansau pe cer și corăbii de-a lungul cărora fugeam. M-am prins cei dintâi și am sărit din mers. Apoi i-am ajutat lui Emmanuel să se așeze. Ni se tăiase răsuflarea, camionul sălta pe pavajul desfundat al cheiului, prin praf și soare. Emmanuel râdea de se strâmba.

Am sosit lac de sudoare la Céleste. Era, ca de obicei, la poartă, cu pânțele lui mare, cu șorțul și mustățile albe. M-a întrebat dacă „mă simțeam bine totuși”. I-am spus că da și că mi-era foame. Am mâncat foarte repede și am băut o cafea. Apoi m-am dus acasă, am dormit puțin pentru că băusem prea mult vin și, trezindu-mă, mi s-a făcut poftă să fumez. Era târziu și am fugit ca să prind un tramvai. Am lucrat toată după-amiaza. Era foarte cald în birou și seara, plecând, am fost bucuros să mă întorc acasă mergând încet de-a lungul cheiurilor. Cerul era verzui, mă simțeam bine. Totuși, m-am dus direct acasă, pentru că voiam să-mi fierb cartofi.

Urcând scara întunecată, m-am ciocnit de bătrânul Salamano, vecinul meu de palier. Era cu câinele lui. De opt ani sunt mereu văzuți împreună. Câinele de vânătoare are o eczemă, jigăria cred, care face să-i cadă aproape tot părul și care-l umple de plăgi și de coji negricioase. Tot trăind împreună cu el, numai ei doi într-o cămăruță, bătrânul Salamano a început să-i semene. Are cruste roșietice pe obraz și părul gălbui și rar. Cât privește câinele, el a luat de la stăpân un fel de a merge cocârjat, cu botul întins înainte și gâtul țeapăn. Par de aceeași rasă și totuși se detestă unul pe altul. De două ori pe zi, la ora unsprezece și la șase, bătrânul scoate câinele la plimbare. De opt ani, nu și-au schimbat itinerariul. Poți să-i vezi de-a lungul străzii Lyon, câinele trăgând omul până ce bătrânul Salamano se împiedică. Atund bate câinele și-l ocărăște. Câinele, de teamă, se face mic și se lasă dus de zgardă. Acum e rândul bătrânului să-l tragă.

După ce a uitat, câinele îl târăște din nou pe stăpânul său și e din nou bătut și ocărat. Atunci stau amândoi pe trotuar și se privesc, câinele cu spaimă, omul cu ură. Și așa în fiecare zi. Când vrea câinele să urineze, bătrânul nu-l așteaptă și-l trage, ogarul semănând în urma lui o dâră de picături. Dacă din întâmplare câinele își face nevoile în cameră, atunci e din nou bătut. De opt ani durează asta. Céleste spune întotdeauna „urâtă treabă”, dar în fond nimeni nu poate să știe. Când l-am întâlnit pe scară, Salamano tocmai își ocăra câinele. Îi spunea „ticălosule, stârvul dracului!” și câinele scâncea. Am spus „bună seara”, dar bătrânul continua să înjure. Atund l-am întrebat ce făcuse câinele. Nu mi-a răspuns. Spunea numai „ticălosule, stârvul dracului!” Ghiceam prin întuneric că sta aplecat spre câine, potrivindu-i ceva la zgardă. Am vorbit mai tare. Atunci, fără să se întoarcă spre mine, mi-a răspuns cu un soi de furie reținută: „Tot aici e”. Apoi a plecat trăgând animalul care se lăsa târât pe cele patru labe ale lui și gemea.

Chiar în acest moment a intrat în casă al doilea vecin al meu de palier. În cartier se spune că e întreținut de femei. Când îl întreb ce meserie are, e totuși „magaziner”. În general nu e prea simpatizat. Dar cu mine stă de vorbă adesea și uneori îmi face vizite scurte, pentru că eu îl ascult. Găsesc că ceea ce spune e interesant. De altfel, eu n-am nici un motiv să nu vorbesc cu el. Se numește Raymond Sintès. E mic, cu umerii largi și cu nas de boxer. E îmbrăcat întotdeauna foarte corect. Și el mi-a spus, vorbind despre Salamano: „Urâtă treabă!” M-a întrebat dacă asta mă scârbește și i-am spus că nu.

Am urcat amândoi scara și eram pe punctul de a mă despărți de el când mi-a spus: „Am acasă cârnați și vin. Nu vrei să mănânci cu mine?” M-am gândit că asta mă scutea să mai gătesc și am primit. Are și el numai o cameră și o bucătărie fără fereastră. Deasupra patului se află un înger de ghips alb și roz, fotografii de campioni și două sau trei poze de femei goale. Camera era murdară și patul desfăcut. A aprins mai întâi lampa de gaz, apoi a scos un pansament nu prea curat din buzunar și s-a legat la mână dreaptă. L-am întrebat ce are. Mi-a spus că se bătuse cu un tip care-i caută pricină.

„Mă înțelegi, domnu Meursault, mi-a spus el, nu că sunt om rău, dar mă aprind iute. Ăla mi-a zis: «Coboară din tramvai,

dacă ești bărbat». I-am zis: «Ia vezi-ți de treabă». Mi-a zis că nu sunt bărbat. Atunci am coborât și i-am spus: «Destul! Sau te liniștești sau te ating». Mi-a răspuns: «Nu zău!». Atunci i-am ars una. A căzut. Eu tocmai dădeam să-l ridic. Dar el m-a lovit cu picioarele, așa lungit cum era. Atunci l-am lovit cu genunchiul și i-am dat doi pumni. L-a umplut sângele. L-am întrebat dacă-i ajunge. Mi-a zis: «Da» „.

În tot acest timp, Sintès își potrivea pansamentul. Eu ședeam pe pat. Mi-a spus: „Vezi că nu eu am căutat ceartă. El m-a insultat.” Era adevărat și am recunoscut. Atunci mi-a declarat că tocmai voia să-mi ceară un sfat cu privire la această afacere, că eu eram un adevărat bărbat, cunoșteam viața, că puteam să-l ajut și că după aceea el va fi prietenul meu. N-am spus nimic și el m-a mai întrebat dacă vreau să fiu prietenul lui. I-am spus că-mi era totuna; a părut mulțumit. A scos niște cârnați, i-a prăjit în tigaie, a pus pahare, farfurii, tacâmuri și două sticle de vin. Totul în tăcere. Apoi ne-am așezat la masă. Mâncând, el a început să-mi spună povestea lui. Ezita puțin la început. „Am cunoscut o doamnă... Era, ce mai încolo-încoace, amanta mea.” Bărbatul cu care se bătuse era fratele acestei femei. Mi-a spus că o întreținuse. Eu n-am răspuns nimic și totuși el a adăugat imediat că știa ce se spune în cartier, dar că el are conștiința curată și că e magaziner.

„Ca să ajung la povestea mea, mi-a spus, am băgat de seamă că era o înșelătorie la mijloc.” Îi dădea atât cât să aibă din ce trăi. Plătea el însuși chiria camerei și-i dădea douăzeci de franci pe zi pentru mâncare. „Trei sute de franci pentru cameră, șase sute de franci pentru mâncare, o pereche de ciorapi din când în când, asta tăcea o mie de franci. Și doamna nu lucra. Dar îmi spunea că era puțin, că nu putea s-o scoată la capăt cu ce-i dădeam eu. Totuși, eu îi spuneam: «De ce nu lucrezi și tu măcar o jumătate de zi? M-ai ușura puțin de toate aceste fleacuri. Ți-am cumpărat un costum nou luna asta, ți-am dat douăzeci de franci pe zi, îți plătesc chiria și tu, tu stai și bei cafea după-amiaza cu prietenele tale. Le dai pe degeaba cafeaua și zahărul. Din banii mei. M-am purtat bine cu tine și tu te porți urât cu mine.». Dar ea nu lucra, spunea totdeauna că nu reușea și am băgat eu de seamă că e o înșelătorie la mijloc.””

Mi-a povestit atunci că găsisese în geanta ei un bilet de loterie și că ea nu putuse să-i explice cum îl cumpărase. Ceva mai târziu găsisese o chitanță de la muntele de pietate, care arăta că amanetase două brățări. Până atunci nu știuse de existența acestor brățări. „Am văzut eu bine că era o înșelăciune la mijloc. Atunci, am părăsit-o. Dar mai întâi am bătut-o. Și pe urmă i-am spus totul verde în față. I-am spus că ea nu voia decât să-și facă de cap. Cum i-am spus, înțelegi, domnu` Meursault: «Nu vezi că lumea te invidiază pentru felul cum te tin?! Abia mai târziu ai să-ți dai seama ce-ai pierdut».”

O bătuse până la sânge. Înainte n-o bătea. „O plesneam, dar cu milă, ca să zic așa. Ea țipa un pic. Eu trăgeam obloanele și totul se sfârșea ca de obicei. Dar acum, nu e glumă. Și după mine, încă n-am pedepsit-o îndeajuns.”

Mi-a explicat atunci că de aceea avea nevoie de un sfat. S-a oprit ca să potrivească fitilul lămpii care fila. Cât despre mine, eu îl ascultam mereu. Băusem aproape un litru de vin și-mi ardeau tâmpilele. Fumam țigările lui Raymond pentru că eu nu mai aveam. Treceau ultimele tramvaie și duceau cu ele zgomotele acum îndepărtate ale mahalalei. Raymond a continuat. Ceea ce-l supăra „era că mai avea chef să se culce cu ea”. Dar voia s-o pedepsească. Se gândise întâi s-o ducă într-un hotel și să cheme poliția de moravuri ca să provoace scandal și s-o pună să-și scoată condicuță. Pe urmă se adresase unor prieteni pe care-i avea printre borfași. Aceștia nu găsiseră nimic. Și, după cum îmi atrăgea Raymond atenția, nu era așadar nici o pricopseală să fii de-al lor. Le-a spus asta și ei au propus atunci s-o „însemneze”. Dar nu asta voia el. Avea să se gândească. Mai întâi voia să-mi ceară un serviciu. De altfel, înainte de a mi-l cere, voia să știe ce credeam despre această poveste. I-am răspuns că nu credeam nimic, dar că era interesant. M-a întrebat dacă eu credeam că e vreo înșelătorie la mijloc și mie mi se părea clar că e, dacă eu găseam că trebuia pedepsită și ce aş face în locul lui; i-am spus că nu puteai ști niciodată, dar că e firesc să o pedepsească. Am mai băut puțin vin. El a aprins o țigară și mi-a dezvăluit planul lui. Voia să-i scrie o scrisoare „plină de înjurături și în același timp de lucruri care s-o facă să regrete”. După aceea, când ea se va întoarce la el, are să se culce cu ea și „chiar în momentul

culminant” are să o scuipe în obraz și s-o dea afară. Eu am găsit că într-adevăr, în felul acesta, ea avea să fie pedepsită. Dar Raymond mi-a spus că nu se simte în stare să scrie scrisoarea de care avea nevoie și că se gândise la mine să i-o ticluiesc. Cum eu nu spuneam nimic, m-a întrebat dacă m-ar deranja s-o facem pe loc și am răspuns că nu.

Atunci, după ce a mai băut un pahar de vin, s-a ridicat în picioare. A dat deoparte farfuriile și restul de cârnat rece pe care nu-l mâncasem. A șters cu grijă mușamaua de pe masă. A luat dintr-un sertar al noptierei o foaie de hârtie cu pătrățele, un plic galben, un toc de lemn roșu și o călimară pătrată cu cerneală violetă. Când mi-a spus numele femeii, am văzut că era o maură. Am făcut scrisoarea. Am scris-o cam la întâmplare, dar m-am străduit să-l mulțumesc pe Raymond, pentru că nu aveam nici un motiv să-l nemulțumesc. Apoi am citit scrisoarea cu voce tare. M-a ascultat fumând, clătinând din cap, apoi mi-a cerut s-o citesc încă o dată. A fost foarte mulțumit. Mi-a spus: „Știam eu că tu cunoști viața”. Întâi nu mi-am dat seama că mă tutuiește. Numai când mi-a declarat: „Acum ești un adevărat prieten”, asta m-a frapat. A repetat fraza și eu i-am spus: „Da”. Mi-era totuna să fiu sau să nu fiu prietenul lui și el părea să dorească într-adevăr acest lucru. A lipit scrisoarea și am terminat de băut vinul. Apoi am mai stat puțin fumând, fără să spunem nimic. Afară, totul era liniștit, am auzit mersul lin al unui automobil care trecea. Am spus: „E târziu”. Raymond socotea și el la fel. A făcut observația că timpul trece repede și, într-un sens, era adevărat. Mi-era somn, dar îmi venea greu să mă ridic în picioare. Trebuie să fi avut o înfățișare tare obosită, pentru că Raymond mi-a spus că nu trebuie să mă las cuprins de deznădejde. Întâi, n-am înțeles. Mi-a explicat atunci că aflase de moartea mamei, dar că era un lucru care trebuia să se întâmple într-o zi. Asta era și părerea mea.

M-am ridicat, Raymond mi-a strâns mâna cu putere și mi-a spus că bărbații se înțeleg întotdeauna între ei. Ieșind de la el, am închis ușa și am rămas puțin în întuneric, pe palier. Casa era liniștită și din adâncurile scării în spirală urca o adiere nedeslușită și umedă. N-auzeam decât cum îmi zvâcnește

sângele care-mi vâjâia în urechi. Am stat nemișcat. Dar în camera bătrânului Salamano câinele a gemut surd.

IV.

Am lucrat bine toată săptămâna. Raymond a venit și mi-a spus că a trimis scrisoarea. M-am dus de două ori la cinema cu Emmanuel, care uneori nu înțelegea ce se petrece pe ecran. Trebuia atunci să-i dau explicații. Ieri a fost sâmbătă și Maria a venit așa cum ne înțelesesem. Am simțit o mare dorință văzând-o, pentru că purta o rochie frumoasă cu dungi roșii și albe și sandale de piele. I se ghiceau sub rochie sânii tari, iar pielea arsă de soare îi dădea o înfățișare de floare. Am luat un autobuz și ne-am dus la câțiva kilometri de Alger, pe o plajă înconjurată de stânci și mărginită de trestii înspre țărm. Soarele de ora patru nu era prea fierbinte, dar apa era caldută, cu valurile lungi și leneșe. Maria m-a învățat un joc. Înnotând, trebuia să bei creasta valurilor, să iei în gură toată spuma și să te întorci apoi pe spate, ca s-o arunci în sus. Țâșnea atunci o dantelă spumoasă, care dispărea în aer sau îmi cădea ca o ploaie caldă pe obraz. Dar, după câtva timp, aveam gura arsă de amărăciunea sării. Maria s-a apropiat atunci și s-a lipit de mine în apă. Și-a lipit gura de gura mea. Limba ei îmi răcorea buzele și ne-am rostogolit un timp în valuri.

În timp ce ne îmbrăcam pe plajă, Maria mă privea cu ochi strălucitori. Am sărutat-o. Din clipa aceea nu am mai vorbit. Am strâns-o lângă mine și ne-am grăbit să găsim un autobuz, să ne întoarcem, să mergem la mine și să ne aruncăm pe pat.

Lăsasem fereastra deschisă și era plăcut să simți noaptea de vară curgând pe trupurile noastre arse de soare.

Azi dimineață Maria a rămas la mine și eu i-am spus că vom lua masa împreună. Am coborât ca să cumpăr carne. Pe când urcam înapoi, am auzit o voce de femeie în camera lui Raymond. Puțin după aceea, bătrânul Salamano și-a certat câinele, am auzit zgomot de pași și de gheare pe treptele de lemn ale scării și apoi: „Ticălosule, stârvul dracului!” Au ieșit în stradă. I-am povestit Mariei istoria bătrânului și a râs. Era îmbrăcată într-o pijama de-a mea ale cărei mâneci le suflecaser. Când a râs, am simțit că o doresc din nou. O clipă după aceea, m-a întrebat dacă o iubesc. Eu i-am răspuns că asta nu voia să

însemne nimic, dar mi se părea că nu. Ea s-a întristat. Dar, în timp ce pregătea masa și fără legătură, a râs iar, în așa fel încât am sărutat-o. În clipa aceea zgomotul unui scandal a izbucnit la Raymond.

S-a auzit mai întâi o voce ascutită de femeie și apoi Raymond care spunea: „Nu mă respecti, nu mă respecti. Am să te învăț eu să mă respecti!” Câteva zgomote surde și femeia a urlat, dar atât de îngrozitor, că imediat palierul s-a umplut de lume. Maria și cu mine am ieșit și noi pe palier. Femeia continua să țipe și Raymond să lovească. Maria mi-a spus că e îngrozitor și eu n-am răspuns. Ea mi-a cerut să mă duc după un polițai, dar eu i-am spus că nu-mi plac polițaii. Totuși, a venit unul cu locatarul de la etajul al doilea, care e instalator. A bătut la ușă și s-a făcut tăcere. A bătut mai tare și, după puțin timp, femeia a plâns și Raymond a deschis. Avea o țigară în gură și o expresie dulceagă. Femeia s-a repezit la ușă și i-a spus polițaiului că Raymond o bătuse. „Numele”, a spus polițaiul. Raymond a răspuns. „Lasă țigara din gură când vorbești cu mine”, a spus polițaiul. Raymond a șovăit, s-a uitat la mine și a tras un fum. În acest moment, polițaiul i-a tras o palmă zdravănă cu o mână mare și grea, drept în obraz. Țigara a sărit la câțiva metri. Raymond s-a schimbat la față, dar n-a spus nimic pentru moment, apoi a întrebat cu voce umilă dacă poate să-și ia chiștocul. Polițaiul a răspuns că poate și a adăugat: „Pe viitor ai să știi că un polițai nu e un caraghios”. În acest timp femeia plângea și a repetat: „M-a bătut. E un pește.” „Domnule polițai, a întrebat atunci Raymond, legea dă voie să-l faci pe un om pește?” Dar polițaiul i-a poruncit „să-și țină fleanca”. Raymond s-a întors atunci spre femeie și i-a spus: „Așteaptă tu, fetițo, ne mai vedem noi”. Polițaiul i-a spus să-și țină gura, că femeia trebuia să plece și el să rămână în camera lui să aștepte să fie convocat la comisariat. A adăugat că lui Raymond ar trebui să-i fie rușine să se îmbete în asemenea hal, încât să tremure așa cum tremura. Atunci Raymond i-a explicat: „Nu sunt beat, domnule polițai. Numai că sunt aici, în fața dumneavoastră, și tremur, e ceva nervos.” A închis ușa și toată lumea a plecat. Maria și cu mine am terminat de preparat masa. Dar ei nu-i era foame, eu am mâncat aproape totul. Ea a plecat la ora unu și eu am dormit puțin.

Pe la ora trei cineva a bătut la ușă și a intrat Raymond. Eu am rămas întins. El s-a așezat pe marginea patului. A stat un timp fără să vorbească și eu l-am întrebat cum s-au petrecut lucrurile. Mi-a povestit că făcuse așa cum plănuise, dar că ea îi dăduse o palmă și că atunci o bătuse. Restul îl știam. I-am spus că mi se pare că acum ea fusese destul de pedepsită și că poate să fie mulțumit. Asta era și părerea lui și a făcut observația că degeaba intervenise polițaiul, tot n-are să-i ia înapoi bătaia pe care o măncase. A adăugat că el îi cunoștea bine pe polițai și că știa cum trebuie să te porți cu ei. M-a întrebat atunci dacă mă așteptasem ca el să răspundă la palma polițaiului. Am răspuns că eu nu mă așteptasem deloc și că de altfel nu puteam suferi polițaii. Raymond a părut foarte mulțumit. M-a întrebat dacă voiam să mergem undeva împreună. M-am sculat și am început să mă pieptăn. Mi-a spus că eu trebuia să-i slujesc drept martor. Mie asta îmi era totuna, dar nu știam ce trebuie să spun. După Raymond, era deajuns să declar că femeia l-a insultat. Am acceptat să-i fiu martor.

Am ieșit și Raymond mi-a făcut cinste cu un coniac. Apoi a vrut să joace o partidă de biliard și m-a bătut la limită. Voia să meargă după aceea la bordel, dar eu am spus nu, pentru că nu-mi place așa ceva. Atunci ne-am întors acasă agale și el îmi spunea ce mulțumit e că reușise s-o pedepsească pe amanta lui. Găseam că se poartă foarte frumos cu mine și m-am gândit că e un moment foarte plăcut.

De departe l-am zărit în pragul ușii pe bătrânul Salamano care părea foarte tulburat. Când ne-am apropiat, am văzut că nu avea câinele. Se uita în toate părțile, se învârtea în jurul lui, încerca să străpungă cu privirea întunecimea coridorului, mormăia cuvinte fără șir și începea iar să cerceteze strada cu ochisorii lui roșii. Când Raymond; -a întrebat ce are, n-a răspuns imediat. Am auzit vag că mormăia: „Ticălosule, stârvul dracului!” și continua să se agite. L-am întrebat unde e câinele. Mi-a răspuns brusc că plecase. Și apoi a devenit deodată volubil: „L-am dus pe Câmpul de Manevre, ca de obicei. Era lume multă împrejurul barăcilor de bălci. M-am oprit să mă uit la «Regele evadării». Și, când am vrut să plec, nu mai era. Sigur, de mult voiam să-i cumpăr o zgardă mai

strâmtă. Dar n-aș fi crezut niciodată că hoitul ăsta ar putea să plece așa.”

Raymond i-a explicat atunci că putea să se fi rătăcit și că avea să se întoarcă. I-a dat exemple de câini care parcuseseră zeci de kilometri ca să se întoarcă la stăpânii lor. Cu toate astea bătrânul părea și mai tulburat. „Dar mi-l vor lua, înțelegeți. Dacă măcar s-ar găsi careva să-l strângă de pe drumuri. Dar nu e cu puțință, dezgustă pe toată lumea cu bubele lui. Polițaii îl vor lua cu siguranța.” I-am spus atunci că trebuia să se ducă la hingheri și că i-l vor da înapoi dacă plătește o taxă. M-a întrebat dacă această taxă e mare. Nu știam. Atunci s-a infuriat: „Să dau bani pentru hoitul ăsta. Aaa, n-are decât să crape!” și a început să-l înjure. Raymond a râs și a intrat în casă. Eu l-am urmat și ne-am despărțit pe palierul etajului nostru. Puțin după aceea am auzit pașii bătrânului și el a bătut la ușa mea. Când am deschis a rămas o clipă în prag și mi-a spus: „Iertați-mă, iertați-mă”. L-am poftit să intre, dar el n-a vrut. Se uita în jos la vârfurile pantofilor și mâinile lui pline de zgârieturi tremurau. Fără să mă privească, m-a întrebat: „N-au să mi-l ia, nu-i așa, domnule Meursault? Au să mi-l dea înapoi. Dacă nu, ce-o să mă fac?” I-am spus că hingherii țineau câinii trei zile la dispoziția proprietarilor și că pe urmă făceau cu ei ce credeau de cuviință. S-a uitat la mine în tăcere. Apoi mi-a spus: „Bună seara”. A închis ușa lui și l-am auzit plimbându-se în lung și-n lat. Patul lui a trosnit. Și, după sunetul bizar care s-a auzit prin ușă, am înțeles că plângea. Nu știu de ce m-am gândit la mama. Dar trebuia să mă scol devreme a doua zi. Numi era foame și m-am culcat fără să mănânc.

V.

Raymond mi-a telefonat la birou. Mi-a spus că un prieten de-al lui (Raymond îi vorbise despre mine) mă invita să petrec duminica în vila lui, lângă Alger. Am răspuns că aș primi cu plăcere, dar că aveam întâlnire cu o prietenă! Raymond mi-a declarat imediat că o invită și pe ea. Nevasta prietenului său ar fi încântată să nu fie singură într-un grup de bărbați.

Am vrut să închid imediat, pentru că știu că patronului nu-i place să ni se telefoneze din oraș. Dar Raymond mi-a cerut să aștept și mi-a spus că ar fi putut să-mi transmită această

invitație seara, dar că voia să mă prevină cu privire la un alt lucru, fusese urmărit toată ziua de un grup de arabi, printre care se afla fratele fostei lui amante, „Dacă-l vezi pe aproape de casă astă-seară când te întorci, înștiințează-mă.” Am spus că e în regulă.

Puțin după aceea, patronul a trimis să mă cheme și pentru moment m-am indispus, crezând că avea să-mi spună să telefonez mai puțin și să lucrez mai mult. Nici vorbă de așa ceva. Mi-a declarat că avea să-mi vorbească de un proiect încă foarte vag. Voia numai să știe părerea mea în această problemă. Avea intenția să-și instaleze un birou la Paris care să trateze afacerile direct și pe loc cu marile companii și voia să știe dacă sunt dispus să plec acolo. Asta mi-ar permite să stau la Paris, dar și să călătoresc o bună parte din an. „Ești tânăr și cred că asta e o viață care ți-ar plăcea.” Am spus că da, dar că în fond îmi este totuna. M-a întrebat atunci dacă nu mi-ar plăcea o schimbare în viață. Am răspuns că nu schimb niciodată viața, că în orice caz toate viețile sunt la fel și că a mea, aici, nu-mi displăcea deloc. A părut nemulțumit, mi-a spus că eu răspund întotdeauna aiurea, că nu am ambiție și că asta e dezastruos în afaceri. Atunci m-am întors la mine în birou. Aș fi preferat să nu-l supăr, dar nu vedeam nici un motiv ca să-mi schimb viața. Gândindu-mă bine, nu eram nefericit. Când eram student, aveam multe asemenea ambiții. Dar când a trebuit să mă las de studii, am înțeles repede că toate astea nu aveau o importanță reală.

Seara, Maria a venit să mă aștepte și m-a întrebat dacă vreau să mă însor cu ea. Am spus că îmi este totuna și că puteam s-o facem dacă vrea. A vrut să știe atunci, dacă o iubesc. Am răspuns așa cum mai făcusem o dată, că asta nu înseamnă nimic dar că, fără îndoială, n-o iubesc. „Atunci de ce să mă iei de nevastă?” a spus ea. I-am explicat că asta nu are nici o importanță și că, dacă ea vrea, putem să ne căsătorim. De altminteri ea îmi cerea asta și eu mă mulțumeam să zic da. Mi-a atras atunci atenția că e un lucru serios căsătoria. Eu am răspuns: „Nu”. Ea a tăcut un timp și s-a uitat la mine în tăcere. Apoi a vorbit. Voia pur și simplu să știe dacă aș fi acceptat aceeași propunere venind din partea altei femei, la care aș fi ținut în același fel. Am spus: „Firește”. Ea s-a întrebat atunci

dacă mă iubește; cât despre mine, eu nu puteam ști nimic în această privință. După un alt moment de tăcere, a murmurat că sunt ciudat, că mă iubea fără îndoială din pricina asta, dar că într-o zi am s-o dezgust din aceleași motive. Cum eu tăceam, neavând nimic de adăugat, m-a luat de braț zâmbind și a declarat că voia să se mărite cu mine. Am răspuns că ne vom căsători când va voi ea. I-am vorbit atunci de propunerea patronului și Maria mi-a spus că i-ar plăcea să vadă Parisul. I-am mărturisit că stătusem cândva acolo și m-a întrebat cum e. I-am spus: „E murdar. Sunt porumbei și curți întunecoase. Oamenii au pielea albă.”

Apoi am pornit-o mai departe și am străbătut orașul pe străzile principale. Femeile erau frumoase și am întrebat-o pe Maria dacă ea remarcă acest lucru. Mi-a spus că da și că mă înțelege. Un timp n-a vorbit. Voiam totuși să rămână cu mine și i-am spus că puteam cina împreună la Céleste. Ea ar fi vrut foarte mult, dar avea treabă. Eram aproape de casă și i-am spus la revedere. S-a uitat la mine: „Nu vrei să știi ce treabă am?” Sigur că voiam să știu, dar nu mă gândisem și asta părea ea să-mi reproșeze. Atunci, văzându-mă stingherit, a râs iar și s-a lipit de mine cu tot trupul ca să-mi întindă buzele.

Am cinat la Céleste. Începusem să mănânc când a intrat o femeiușcă ciudată care m-a întrebat dacă poate să se așeze la masa mea. Putea, firește. Avea gesturi sacadate și ochi strălucitori pe un obraz ca un măr. Și-a scos jacheta, s-a așezat și a consultat cu înfrigurare lista! L-a chemat pe Céleste și-a comandat imediat toate felurile pe care le dorea cu o voce în același timp precisă și grăbită. Așteptând aperitivele, a deschis geanta, a scos din ea un pătrățel de hârtie și un creion, a făcut dinainte socoteala, apoi a scos dintr-un portmoneu, sporită cu un bacșiș, suma exactă, pe care a pus-o în fața ei. În acel moment i-au sosit aperitivele pe care le-a înfulecat în mare viteză. Așteptând felul următor, a mai scos din geantă un creion albastru și o revistă care dădea programul de radio al săptămânii în curs. Cu multă grijă, a însemnat una câte una aproape toate emisiunile. Cum revista avea vreo douăsprezece pagini, a continuat meticulos această operație în tot timpul mesei. Eu terminasem de mâncat când ea bifa în continuare cu aceeași sârguință. Apoi s-a ridicat și-a pus jacheta cu aceleași

gesturi precise de automat și a plecat. Cum n-aveam nici o treabă, am ieșit și eu și am urmărit-o un timp. O luase pe marginea trotuarului și, cu o viteză și o siguranță neverosimile, își vedea de drum fără să se abată cu nici o iotă și fără să întoarcă capul. În cele din urmă am pierdut-o din vedere și m-am întors. M-am gândit că e ciudată, dar am uitat-o destul de repede.

În pragul ușii mele, l-am găsit pe bătrânul Salamano. L-am invitat să intre și el mi-a spus că se pierduse câinele lui, pentru că nu era la hingheri. Funcționarii îi spusese că, poate, fusese călcat de o mașină. Întrebase dacă nu e cu putință să afle asta la comisariatele de poliție. I s-a răspuns că nu rămâne nici o urmă după asemenea întâmplări, care se petrec în fiecare zi. I-am spus bătrânului Salamano că ar putea să ia un alt câine, dar el a avut dreptate să-mi atragă atenția că se învățase cu acela.

Ședeam ghemuit în pat și Salamano se așezase pe un scaun în fața mesei. Mă privea drept în față și-și ținea mâinile pe genunchi. Nu-și scosese pălăria lui veche. Morfolea frânturi de frază pe sub mustața îngălbenită. Mă cam plictisea, dar n-aveam nimic de făcut și nu-mi era somn. Ca să spun ceva, l-am întrebat despre câine. Mi-a spus că l-a luat după moartea nevesti-si. Se însurase destul de târziu. În tinerețe voise să se facă actor: la regiment juca în vodeviluri militare. Dar în cele din urmă intrase la căile ferate și nu-i părea rău, pentru că acum avea o pensioară. Nu fusese fericit cu nevastă-sa, dar, în general, se obișnuise cu ea. Când a murit, s-a simțit foarte singur. Atunci ceruse unui tovarăș de atelier un câine și-l luase pe acesta când era mic de tot. A trebuit să-l hrănească cu biberonul. Dar cum un câine trăiește mai puțin decât un om, în cele din urmă ajunseseră amândoi bătrâni. „Avea un caracter urât, mi-a spus Salamano. Din când în când ne luam la harță. Dar era un câine de treabă, totuși.” I-am spus că era de rasă și Salamano a părut mulțumit. „Și încă, a adăugat el, nu l-ai cunoscut înainte de a se îmbolnăvi.” Ce avea mai frumos era părul.”În fiecare seară și în fiecare dimineață de când câinele căpătase această boală de piele, Salamano îl dădea cu alifie. Dar, după el, adevărata lui boală era bătrânețea și bătrânețea n-are leac.

În acel moment am căscat și bătrânul m-a anunțat că are de gând să plece. I-am spus că poate să mai stea și că-mi pare rău de ce se întâmplase cu câinele lui: mi-a mulțumit. Mi-a spus că mama mea ținea mult la câinele lui. Vorbind despre ea, îi zicea „biata dumitale mamă”. A emis presupunerea că trebuie să fiu foarte nenorocit de când a murit mama și cum n-am răspuns, mi-a spus atunci, foarte repede și cu stinghereală, că în cartier lumea mă condamnase că o dusesem pe mama la azil, dar el mă cunoștea și știa că o iubeam mult pe mama. Am răspuns, însă nu știu de ce, că până acum nu știam că lumea mă condamnase din această pricină, dar că azilul de bătrâni îmi păruse un lucru firesc de vreme ce nu aveam destui bani ca s-o întrețin pe mama. „De altfel, am adăugat, de mult nu avea să-mi spună nimic și se plictisea singură.” „Da, mi-a spus el și la azil, cel puțin, îți faci prieteni.” Apoi a cerut voie să plece. Dorea să se culce. Viața lui se schimbase acum și nu prea știa ce să facă. Pentru prima oară de când îl cunoșteam, cu un gest furișat, mi-a întins mâna și eu am simțit solzii de pe pielea lui. A zâmbit ușor și, înainte de a pleca, mi-a spus: „Sper să nu latre în noaptea asta câinii. Întotdeauna mi se pare ca latră al meu.”

VI.

Duminică mi-a venit greu să mă trezesc și Maria a trebuit să mă strige și să mă zgâlțâie. N-am mâncat, pentru că voiam să ne scăldăm devreme. Mă simțeam cu totul gol pe dinăuntru și mă durea puțin capul. Țigara avea un gust amar. Maria a râs de mine pentru că zicea că am „o mutră ca de înmormântare”. Își pusese o rochie de pânză albă și-și desfăcuse părul. I-am spus că e frumoasă și ea a râs de plăcere.

Coborând am bătut la ușa lui Raymond. Ne-a răspuns că vine îndată. În stradă, din cauză că eram prea obosit, dar și pentru că nu deschisese obloanele, lumina zilei, de-acum însorită bine, parcă m-a pălmuit. Maria sărea de bucurie și nu contenea să spună că e o vreme minunată. M-am simțit mai bine și mi-am dat seama că mi-e foame. I-am spus asta Mariei, care mi-a arătat geanta de mușama în care pusese costumele noastre de baie și un prosop. Nu aveam ce face decât să aștept și l-am auzit amândoi pe Raymond încuind ușa. Purta o pereche de pantaloni albaștri și o cămașă albă cu mâneci scurte. Dar își

pusese pe cap o pălărie de pai, ceea ce a făcut-o pe Maria să râdă, iar brațele lui acoperite de păr negru erau foarte albe. Asta m-a cam dezgustat, văzându-l.

Fluiera coborând scara și părea foarte încântat. Mi-a spus: „Salut, amice” și i s-a adresat Mariei cu „domnișoară”.

În ajun fusesem amândoi la comisariat și eu depusesem mărturie că femeia nu „fusesse cuviincioasă” cu Raymond.

S-a ales numai c-un avertisment. Afirmația mea n-a fost verificată, în fața ușii am vorbit puțin despre asta cu Raymond, apoi ne-am hotărât să luăm autobuzul. Plaja nu era prea departe, dar altfel am ajunge mai repede. Raymond era de părere că prietenul său ar fi încântat să ne vadă sosind devreme.

Eram gata să plecăm când deodată Raymond mi-a făcut semn să mă uit peste drum. Am văzut un grup de arabi care stăteau sprijiniți de vitrina tutungeriei. Ne priveau în tăcere, dar după obiceiul lor, ca și cum n-am fi fost altceva decât nici mai mult nici mai puțin niște bolovani sau niște pomi uscați. Raymond mi-a spus că al doilea din stânga era omul lui și a părut îngrijorat. A adăugat că, totuși, povestea se încheiase. Maria nu prea înțelegea despre ce e vorba și m-a întrebat ce se întâmplă. I-am spus că erau niște arabi care au pică pe Raymond. Ea a vrut să plecăm imediat. Raymond și-a revenit și a râs, spunând că trebuie să ne grăbim.

Am mers spre stația autobuzului care era ceva mai departe și Raymond m-a anunțat că arabii nu ne urmăreau. Am întors capul. Stăteau în același loc și se uitau cu indiferență la locul de unde noi tocmai plecasem. Am luat autobuzul. Raymond, care părea că răsuflă ușurat, nu mai contenea să facă glume cu Maria. Am simțit că-i place, dar ea aproape că nu-i răspundea. Din când în când se uita la el râzând.

Am coborât la periferia Algerului. Plaja nu este departe de stația autobuzului. Dar a trebuit să traversăm un mic platou care se înalță deasupra mării și coboară apoi spre piajă. Era acoperit de pietre gălbui și de tufe albe de aișor, profilate pe albastrul, care devenise încă de la acea oră intens, al cerului. Maria se juca împrăștiind petalele cu geanta ei de mușama pe

care o flutura larg. Am mers printre șiruri de vilișoare cu garduri verzi sau albe, unele tupilate cu verandele lor sub tamarisc, altele golașe, printre pietre. Încă înainte de-a ajunge la marginea platoului, puteai zări marea nemișcată și mai departe o peninsulă somnolentă și masivă în apa limpede. Un zgomot ușurel de motor a urcat prin aerul liniștit până la noi. Și am văzut, foarte departe, un mic vas pescăresc care înainta, imperceptibil, pe marea strălucitoare. Maria a cules câțiva stânjenei de piatră. De pe panta care cobora spre mare, am văzut că lumea începuse să se scalde.

Prietenul lui Raymond locuia într-o vilă micuță de lemn la capătul plajei. Căsuța era lipită cu spatele de stânci și stâlpii care o susțineau în față erau înfiți în apă. Raymond ne-a prezentat. Prietenul lui se numea Masson. Era un tip înalt, cu statură și umeri masivi și avea o femeiușcă bondoacă și drăguță, care vorbea cu accent parizian. Ne-a îndemnat imediat să ne facem comozi și că avea niște pește fript, pe care îl pescuise în dimineața aceea. Eu i-am spus ce frumoasă mi se pare casa lui. El mi-a mărturisit că venea să-și petreacă sâmbăta, duminica și toate zilele libere. „Nevastă-mea și cu mine ne înțelegem bine”, a adăugat el. Nevastă-sa tocmai râdea cu Maria. Pentru prima oară, poate, m-am gândit cu adevărat că aveam să mă însor.

Masson voia să facă baie, dar nevastă-sa și Raymond nu voiau să vină și ei. Am coborât toți trei și Maria s-a aruncat imediat în apă! Masson și cu mine am așteptat puțin. Vorbea rar și am observat că avea obiceiul să completeze tot ceea ce afirma cu un „și as spune chiar mai mult” și chiar atunci când, în fond, nu adăuga nimic la sensul frazei. Despre Maria mi-a spus: „E grozavă și aș zice chiar fermecătoare.” Pe urmă n-am mai dat nici o atenție acestui tic, pentru că voiam să gust plăcerea de a sta la soare. Nisipul începea să se încingă sub tălpi. Am mai amânat puțin pofta pe care o aveam de a intra în apă, dar în cele din urmă i-am spus lui Masson: „Intrăm?” Am plonjat. El a intrat în apă treptat și s-a aruncat numai când n-a mai atins fundul. Înnota bras și destul de prost, așa că l-am lăsat, ca să mă duc după Maria. Apa era rece și eram încântat să înot. Împreună cu Maria, ne-am îndepărtat mult de țărm,

simțindu-ne de acord atât în gesturile cât și în mulțumirea noastră.

În larg am făcut amândoi pluta și pe obrazul meu întors către cer soarele usca ultimele pânze de apă care mi se scurgeau în gură. L-am văzut pe Masson ieșind pe plajă, ca să se întindă la soare. De departe părea uriaș. Maria a vrut să înotăm împreună. Am trecut în spatele ei, ca s-o iau de talie și ea înainta numai cu ajutorul brațelor în timp ce eu o ajutam dând din picioare. Zgomotul ușor al apei lovit ritmic ne-a urmărit în clarul dimineții până ce m-am simțit obosit. Atunci i-am dat drumul Mariei și m-am întors înotând normal și respirând bine. Pe plajă m-am întins pe burtă lângă Masson și mi-am lăsat obrazul în nisip. I-am spus că „e foarte plăcut” și el a fost de aceeași părere. Puțin după aceea a venit Maria. M-am întors pe fața ca s-o văd venind. Șiroia toată de apa sărată și avea părul dat pe spate. S-a întins alături, lipindu-și soldul de al meu și căldura trupului ei și a soarelui m-au făcut să ațipesc.

Maria m-a zgâlțâit și mi-a spus că Masson se întorsese acasă, trebuia să mâncăm. Eu m-am ridicat imediat pentru că mi-era foame, dar Maria mi-a spus că nu o mai sărutasem de dimineată. Așa era și totuși doream s-o sărut. „Hai în apă”, mi-a spus ea. Am alergat ca să ne lăfăim în primele văturele. Am făcut câteva mișcări de bras și ea s-a lipit de mine. Am simțit picioarele ei încolăcite de ale mele și în mine s-a trezit dorința.

Când ne-am întors, Masson ne și striga. Am spus că mi-era tare foame și el a declarat imediat nevesti-si că-i plac foarte mult. Pâinea era bună, am devorat porția mea de pește. După aceea era friptură și cartofi prăjiți. Mâncam toți fără să vorbim. Masson bea des vin și-mi turna și mie fără încetare. La cafea aveam capul cam greu și am fumat foarte mult. Masson, Raymond și cu mine am făcut planul să petrecem împreună luna august pe plajă, împărțind cheltuielile. Maria ne-a spus deodată: „Știți cât e ceasul? E unsprezece și jumătate.” Eram cu toții mirați, dar Masson a spus că am mâncat prea devreme și că era normal, pentru că ora de mâncare e ora la care ți-e foame. Nu știu de ce asta a făcut-o pe Maria să râdă. Cred că băuse puțin cam mult. Masson m-a întrebat atunci dacă vreau să mă plimb pe plajă cu el. „Nevastă-mea doarme întotdeauna după masă. Mie nu-mi place asta. Trebuie să umblu. Îi spun

mereu că e foarte sănătos. Dar la urma urmei e dreptul ei să facă ce vrea.” Maria a declarat că rămâne s-o ajute pe doamna Masson să spele vasele. Micuța pariziană a spus că pentru asta trebuie să fie dați afară bărbații. Am coborât toți trei.

Soarele cădea aproape vertical pe nisip și strălucirea lui pe mare îți lua ochii. Nu mai era nimeni pe plajă. În vilișoa-rele care mărgineau platoul și care dominau marea se auzea zgomot de farfurii și tacâmuri. Abia puteai respira de căldura de piatră pe care o degaja solul. Pentru început, Raymond și Masson au vorbit despre întâmplări și oameni pe care eu nu-i cunoșteam. Am înțeles că se cunoșteau de mult și că într-un timp locuiseră chiar împreună. Ne-am îndreptat spre apă și am mers de-a lungul mării. Uneori, câte un val mai lung decât celelalte venea să ne scalde pantofii de pânză. Eu nu mă gândeam la nimic pentru că eram pe jumătate adormit de acest soare care îmi dogorea capul gol.

În acel moment, Raymond i-a spus lui Masson ceva ce n-am auzit bine. Dar am zărit în același timp, la capătul plajei și foarte departe de noi, doi arabi în salopete care veneau spre noi. M-am uitat la Raymond și el mi-a spus: „El e”. Am continuat să mergem. Masson a întrebat cum au putut ei să ne urmărească până aici. M-am gândit că trebuie să ne fi văzut luând autobuzul cu o geantă de plajă, dar n-am spus nimic.

Arabii înaintau încet și erau acum mult mai aproape. Noi nu ne-am încetinit mersul, dar Raymond a spus: „Dacă iese cu bătaie, tu, Masson, îl iei pe al doilea. Eu mă ocup de omul meu. Tu, Meursault, dacă mai vine unul, al tău să fie.”

Eu am spus „da” și Masson și-a băgat mâinile în buzunar. Nisipul supraîncălzit îmi părea roșu acum. Înaintam în pas egal spre arabi. Distanța dintre noi a scăzut treptat. Când am ajuns la câțiva pași unii de alți, arabii s-au oprit. Masson și cu mine am încetinit pasul. Raymond s-a dus drept la omul lui. N-am auzit bine ce i-a spus, dar celălalt a vrut să-l lovească cu capul în pânțe. Raymond i-a dat atunci o primă lovitură și imediat l-a chemat pe Masson. Masson s-a dus la cel care-i fusese indicat și a lovit de două ori cu toată puterea. Arabul s-a prăbușit în apă, cu fața în jos și a rămas așa câteva secunde, bulele de aer spărgându-se la suprafață, împrejurul capului său.

În același timp Raymond a lovit și el și l-a umplut și pe celălalt de sânge. Raymond s-a întors spre mine și mi-a spus: „O să vezi ce-o să încaseze”. Eu i-am strigat: „Atenție, are un cuțit!” Dar Raymond avea deja brațul rănit și gura ciopârțită.

Masson a făcut un salt înainte. Dar arabul celălalt se ridicase și se refugiase îndărătul celui care era înarmat. N-am îndrăznit să ne mișcăm. Ei s-au retras încet, fără a înceta să ne privească și să ne țină la respect cu cuțitul. Când au văzut că luaseră destulă distanță au fugit foarte repede, în timp ce noi rămâneam ținuiți sub soare și în timp ce Raymond își ținea brațul șiroind de sânge.

Masson a spus imediat că este un doctor care-și petrece duminicile pe platou. Raymond a vrut să se ducă îndată la el. Dar ori de câte ori deschidea gura ca să vorbească, sângele răni îi gâlgâia în gură. L-am sprijinit și ne-am întors la vilă cât mai repede cu putință. Aici, Raymond a spus că rănile lui sunt superficiale și că putea să meargă până la doctor. A plecat cu Masson și eu am rămas să explic femeilor ce se întâmplase. Doamna Masson plângea și Maria era foarte palidă. Pe mine unul mă plictisea să le explic. În cele din urmă am tăcut și am fumat privind marea.

Pe la unu și jumătate, Raymond s-a întors cu Masson. Avea brațul bandajat și un plastru în colțul gurii. Doctorul îi spusese că nu e nimic grav, dar Raymond părea foarte posomorât. Masson a încercat să-l facă să râdă. Dar el nu scotea o vorbă. Când a spus că se îndreaptă spre plajă, l-am întrebat unde se duce. Mi-a răspuns că voia să ia aer. Masson și cu mine am spus că-l însoțim. Atunci el s-a înfuriat și ne-a insultat. Masson a spus că nu trebuie contrazis. Eu l-am urmat totuși.

Am mers mult pe plajă. Soarele te doboră acum. Se fărâmița în bucățele pe nisip și pe mare. Am avut impresia că Raymond știe unde merge, dar fără îndoială mă înșelam. Tocmai în capătul plajei am ajuns în sfârșit la un izvor care curgea în nisip, în spatele unei stânci mari! Aici i-am găsit pe cei doi arabi ai noștri. Ședeau lungiți în salopetele lor albastre unsuroase. Păreau perfect liniștiți și aproape mulțumiți. Sosirea noastră n-a schimbat nimic. Cel care-l lovise pe

Raymond se uita la el fără să spună nimic. Celălalt sufla într-o trestie și repeta fără încetare, privindu-ne cu coada ochiului, cele trei note pe care le scotea din instrumentul său.

În tot acest răstimp n-a fost nimic altceva decât soarele și această tăcere, cu susurul izvorului și cele trei note. Apoi Raymond a dus mâna la buzunarul de la spate, dar celălalt nu a făcut nici o mișcare și se uitau mereu unul la altul. Am observat că cel care cânta din fluier avea degetele de la picioare foarte rășchirate. Dar fără să-l piardă din ochi pe adversarul său, Raymond m-a întrebat: „Îl omor?” M-am gândit că dacă spun nu, el se va întărâta singur și va trage cu siguranță. I-am spus numai: „Încă nu ți-a vorbit. Ar fi necinstit să tragi astfel.” S-a auzit iar susurul apei și al fluierului în inima tăcerii și a căldurii. Apoi Raymond a spus: „Atunci am să-l insult și când va răspunde, îl omor”. Am răspuns: „Așa. Dar dacă nu scoate cuțitul, nu poți să tragi.” Raymond a început să se enerveze puțin. Celălalt cânta mereu și amândoi pândeau fiecare gest al lui Raymond. „Nu, i-am spus lui Raymond. Bate-te cu el în parte și dă-mi mie revolverul. Dacă celălalt intervine sau dacă scoate cuțitul, îl împușc.”

Când Raymond mi-a dat revolverul, soarele a lunecat pe el. Totuși, am rămas un timp nemișcați, ca și cum totul s-ar fi închis împrejurul nostru. Ne priveam unii pe alții fără să plecăm ochii și totul se oprea aici, între mare, nisip și soare, dubla tăcere, a fluierului și a apei. M-am gândit atunci că puteam să trag sau să nu trag. Dar deodată arabii, de-a-nda-ratelea, s-au strecurat după stâncă. Raymond și cu mine ne-am întors atunci de unde venisem. El părea mai mulțumit și a vorbit despre autobuzul de întoarcere.

L-am însoțit până la vilă și, în timp ce el urca scara de lemn, eu am rămas dinaintea primei trepte, cu capul plesnind de soare, descurajat în fața efortului pe care trebuia să-l fac ca să urc etajul de lemn și să mai dau ochii cu femeile. Dar căldura era atât de mare, încât îmi era greu să stau așa, nemișcat, sub ploaia orbitoare care cădea din cer. A rămâne aici sau a pleca era același lucru. După un timp, m-am întors pe plajă și am început să merg.

Era aceeași explozie roșie. Pe nisip, marea răsufla cu toată respirația rapidă și înăbușită a valurilor ei mici. Mergeam încet spre stânci și simțeam cum mi se umflă tâmpilele sub razele soarelui.

Toată căldura se proptea în mine și se împotrivea înaintării mele. Și, de fiecare dată când simțeam vasta ei răsuflare caldă pe obraz, strângeam din dinți, strângeam pumnii în buzunarele pantalonilor, mă încordam din tot trupul ca să înving soarele și toată această beție opacă pe care o abătea asupra mea. La fiecare sabie de lumină țâșnită din nisip, dintr-o scoică albită sau dintr-un ciob de sticlă, maxilarele mi se crispau. Am mers multă vreme.

Vedeam de departe pata întunecată a stâncii înconjurată de o aureolă orbitoare de lumină și spumă de mare. Mă gândeam la izvorul rece dindărătul stâncii. Doream să mai aud murmurul apei lui, să fug de soare, de efort și de plânsul femeilor, doream să găsesc umbra și odihna stâncii. Dar când am ajuns mai aproape, am văzut că omul lui Raymond se întorsese.

Era singur. Stătea trântit pe spate, cu mâinile sub cap, cu capul la umbra stâncilor, cu tot corpul la soare. Salopeta îi fumega în aerul fierbinte. Am fost puțin surprins. Pentru mine, era o poveste încheiată și venisem aici fără nici un gând.

Cum m-a văzut, s-a ridicat într-un cot și a dus mâna la buzunar. EU, firește, am încheștat mâna pe revolverul lui Raymond din buzunarul hainei. Atunci el s-a lăsat din nou pe spate, dar fără să scoată mâna din buzunar. Eram destul de departe de el, la vreo zece metri, îi zăream privirea uneori, între pleoapele întredeschise. Dar cel mai adesea, imaginea lui dansa în fața ochilor mei, în aerul încins. Zgomotul valurilor era și mai leneș și mai monoton decât la prânz. Era același soare, aceeași lumină pe același nisip care se prelungea până aici. Trecuseră două ceasuri de când ziua nu mai înainta, două ceasuri de când aruncase ancora într-un ocean de metal în clocot. La orizont a trecut un vaporeș și mai mult am ghicit pata lui neagră la capătul privirii mele, deoarece nu încetam să mă uit la arab.

M-am gândit că n-aveam decât să fac stânga împrejur și totul s-ar sfârși. Dar o plajă întreagă vibrând de soare mă împingea

din spate. Am făcut câțiva pași spre izvor. Arabul nu s-a mișcat. Cu toate astea era încă destul de departe. Poate din pricina umbrelor care-i cădeau pe obraz, părea că râde. Am așteptat. Arsura soarelui îmi cuprindea obrazii și am simțit picături de sudoare adunându-se în sprâncene. Era același soare din ziua în care o înmormântasem pe mama și, ca atunci, mă durea mai ales fruntea și toate vinele ei zvâcneau împreună sub piele. Din cauza acestei arsuri pe care n-o mai puteam suporta, am făcut o mișcare înainte. Știam că e stupid, că nu voi scăpa de soare deplasându-mă cu un pas. Dar am făcut un pas, un singur pas înainte. Și, de astă dată, fără să se ridice, arabul a scos cuțitul pe care mi l-a arătat în soare. Lumina a țâșnit din oțel ca o lamă lungă, strălucitoare, care mă lovea în frunte. În aceeași clipă, sudoarea adunată în sprâncene a curs dintr-o dată pe pleoape și le-a acoperit cu un val călduț și gros. Ochii îmi erau orbiți îndărătul acestei perdele de lacrimi și sare. Nu mai simțeam decât chimvalele soarelui pe frunte și, indistinct, păiosul strălucitor țâșnit din cuțitul aflat în continuare în fața mea. Această sabie fierbinte îmi ardea genele și-mi scormonea ochii îndurerați. Atunci s-a clătinat totul. Marea a exalat o suflare densă și fierbinte. Mi s-a părut că cerul se deschide pe toată întinderea lui ca să slobozească o ploaie de foc. Toată ființa mi s-a încordat și mi s-a crispat mâna pe revolver. Trăgaciul a cedat, am atins pânțele lustruite al patului armei și aici, în zgomotul deopotrivă sec și asurzitor, a început totul. M-am scuturat de sudoare și de soare. Am înțeles că sfârâmasem echilibrul zilei, liniștea excepțională a unei plaje pe care fusesem fericit. Atunci, am tras încă patru focuri asupra unui trup inert în care gloanțele pătrundeau fără să se vadă. Și era ca și cum aș fi bătut patru bătăi scurte, în poarta nenorocirii.

Partea a doua

I.

Îndată după arestarea mea, mi s-au luat mai multe interogatorii. Dar era vorba de interogatorii de identificare care n-au durat mult. Prima dată, la comisariat, cazul meu părea să nu intereseze pe nimeni. După o săptămână, judecătorul de instrucție, dimpotrivă, m-a privit cu multă curiozitate. Dar pentru început, m-a întrebat numai numele și adresa,

profesiunea, data și locul nașterii. Apoi a voit să știe dacă îmi luasem un avocat. Eu am recunoscut că nu și l-am întrebat dacă este neapărat necesar să am unul. „De ce?” a spus el. Am răspuns că eu găseam cazul meu foarte simplu. El a zâmbit spunând: „Asta e o părere. Totuși, așa e legea. Dacă nu vă luați un avocat, noi vom desemna unul din oficiu.” Am găsit foarte comod că justiția se îngrijește de aceste amănunte. I-am spus asta. El m-a aprobat și a conchis că legea e bine făcută.

La început nu l-am luat în serios. M-a primit într-o cameră cu draperii, avea pe birou o singură lampă care lumina fotoliul pe care mi-a spus să mă așez în timp ce el rămânea în umbră. Mai citisem o descriere asemănătoare în cărți și totul mi s-a părut un joc. După discuția noastră, dimpotrivă, m-am uitat la el și am văzut un bărbat cu trăsături fine, cu ochi albaștri înfundați, înalt, cu o lungă mustață sură și cu păr bogat, aproape alb. Mi s-a părut foarte cumsecade și, în totul, simpatic, în ciuda câtorva ticuri nervoase care-i strâmbau gura. La plecare era cât pe ce să-i strâng mâna, dar mi-am adus aminte la timp că omorâsem un om.

A doua zi, un avocat a venit la mine la închisoare. Era mic și rotofei, destul de tânăr, cu părul îngrijit pieptănat. Deși era foarte cald (eu îmi scosesem haina), purta un costum închis, un guler cu vârful întors și o cravată cu dungi mari, negre și albe. A pus pe pat servieta pe care o ducea sub braț, s-a prezentat și mi-a spus că studiasse dosarul meu. Situația era delicată dar nu se îndoia de succes, dacă aveam încredere în el. I-am mulțumit și el mi-a spus: „Să intrăm în miezul problemei”.

S-a așezat pe pat și mi-a spus că fuseseră luate informații asupra vieții mele particulare. Se aflase că mama murise de curând la azil. Se făcuse atunci o anchetă la Marengo. Cei însărcinați cu cercetările fuseseră informați că „dădusem dovadă de insensibilitate” în ziua în care fusese înmormântată mama. „Înțelegeți, mi-a spus avocatul, îmi vine cam greu să vă întreb asta. Dar e foarte important. Și ar fi un argument foarte serios pentru acuzare dacă n-aș avea ce să răspund.” Voia să-l lajut. M-a întrebat dacă fusesem îndurerat în ziua aceea. Această întrebare m-a mirat foarte mult și mi se părea că mie mi-ar fi venit foarte greu dacă ar fi trebuit să i-o pun cuiva. Am răspuns totuși că eu cam pierdusem obiceiul de a mă

analiza și că mi-era greu să-l lămuresc. Fără îndoială, țineam mult la mama, dar asta nu însemna nimic. Toți oamenii sănătoși doriseră mai mult sau mai puțin moartea celor pe care îi iubeau. Aici, avocatul mi-a tăiat vorba și a părut foarte neliniștit. M-a pus să-i promit că nu voi spune asta în instanță și nici judecătorului de instrucție. Totuși, i-am explicat că eram astfel făcut, nevoile fizice îmi stinghereau adesea sentimentele, în ziua în care am înmormântat-o pe măicuța eram foarte obosit și mi-era somn. Așa că nu mi-am dat seama de ce se întâmplă. Ceea ce puteam să spun cu siguranță e că aș fi preferat ca mama să nu moară. Dar avocatul meu nu părea mulțumit. Mi-a spus: „Asta nu-i deajuns”.

S-a gândit. M-a întrebat dacă putea spune că în ziua aceea îmi înfrânsesem sentimentele firești. I-am spus: „Nu, pentru că e fals”. S-a uitat la mine într-un fel ciudat, ca și cum i-aș fi inspirat un soi de dezgust. Mi-a spus aproape cu răutate că în orice caz directorul și personalul azilului vor fi audiați ca martori și că „asta putea să-mi joace o festă foarte urâtă”. I-am atras atenția că această poveste nu are nici o legătură cu procesul meu, dar el mi-a spus că se vede cât de colo că n-avusesem până în prezent de-a face cu justiția.

A plecat având aerul că e supărat. Aș fi vrut să-l rețin, să-i explic că doream să-i câștig simpatia, nu ca să fiu mai bine aparat, ci, dacă pot spune astfel, în mod firesc. Mai ales vedeam că-l pun în încurcătură. Nu mă înțelegea și era cam supărat pe mine. Doream să-l asigur că sunt la fel ca toată lumea, exact ca toată lumea. Dar toate astea, în fond, nu erau de mare folos și am renunțat din lene.

Puțin după aceea, m-am dus din nou în fața judecătorului de instrucție. Era ora două după-amiază și de astă dată biroul lui era plin de o lumină abia filtrată de perdeaua de voal. Era foarte cald. Mi-a spus să mă așez și foarte politicoș mi-a declarat că avocatul meu, „în urma unei întâmplări neprevăzute”, nu putuse veni. Dar eu aveam dreptul să nu răspund la întrebările lui și să aștept ca avocatul să mă poată asista. Am spus că puteam să răspund și singur. A apăsă cu degetul pe un buton de pe masă. Un tânăr grefier a venit să se instaleze chiar în spatele meu.

Ne-am așezat amândoi mai comod în fotolii. Interogatoriul a început. Mi-a spus mai întâi că lumea mă descria ca pe un om tăcut și închis și a voit să știe ce părere am despre asta. Am răspuns: „Pentru că n-am niciodată mare lucru de spus. De aceea tac.” A zâmbit ca și prima dată, a recunoscut că era cea mai bună explicație și a adăugat: „De altfel n-are nici o importanță”. A tăcut, m-a privit și s-a îndreptat destul de brusc ca să-mi spună precipitat: „Pe mine, dumneata mă interesezi”. Eu nu am înțeles prea bine ce înțelegea prin aceasta și n-am răspuns nimic. „Sunt în gestul dumitale, a adăugat el, lucruri care-mi scapă. Sunt convins că mă vei ajuta să le înțeleg.” I-am spus că totul era foarte simplu. El m-a poftit cu insistență să-i descriu iar ziua aceea. I-am spus din nou ceea ce-i mai povestisem o dată: Raymond, plaja, baia, cearta, iar plaja, izvorul, soarele și cele cinci focuri de revolver. La fiecare frază el spunea: „Bine, bine”. Când am ajuns la mortul întins pe jos, a aprobat spunând: „Bun”. În ceea ce mă privește, obosisem tot repetând astfel aceeași poveste și mi se părea că niciodată nu vorbisem atât de mult.

După o pauză, s-a ridicat în picioare și mi-a spus că voia să mă ajute, că îl interesam și că, cu ajutorul lui Dumnezeu, va face ceva pentru mine. Dar mai înainte voia să-mi mai pună câteva întrebări. Fără tranziție, m-a întrebat dacă o iubeam pe mama. Am spus: „Da, ca toată lumea” și grefierul care până atunci bătea regulat la mașină trebuie să fi apăsat greșit pe clape, fiindcă s-a încurcat și a fost silit să se întoarcă. Tot fără vreo logică aparentă, judecătorul m-a întrebat atunci dacă trăsesem cele cinci focuri de revolver unul după altul. Eu m-am gândit puțin și am precizat că trăsesem mai întâi unul și, după câteva secunde, celelalte patru focuri. „De ce ai așteptat între primul și al doilea foc, a spus el atunci. Am văzut încă o dată plaja roșie și am simțit pe frunte arsura soarelui. Dar de astă dată n-am răspuns nimic. În tot cursul tăcerii care a urmat, judecătorul a părut să se agite. S-a așezat, și-a răvășit părul, și-a pus coatele pe birou și s-a aplecat puțin spre mine cu o expresie ciudată: „De ce, de ce ai tras într-un om căzut?” Nici la asta n-am știut ce să-i răspund. Judecătorul și-a trecut mâinile peste frunte și a repetat întrebarea cu o voce puțin alterată: „De ce? Trebuie să-mi spui. De ce?” Eu tăceam în continuare.

Deodată s-a ridicat în picioare, s-a îndreptat cu pași mari spre un colț al biroului și a deschis sertarul unui clasor. A scos din el un crucifix de argint pe care l-a agitat, întorcându-se spre mine. Și cu o voce complet schimbată, aproape tremurândă, a exclamat: „Oare pe ăsta-l cunoști?” Am spus: „Da, firește”. Atunci el mi-a spus repezit și cu pasiune în glas că el crede în Dumnezeu, că e convins că nici un om nu e atât de vinovat încât Dumnezeu să nu-l ierte, dar că pentru asta trebuie ca omul, prin căința lui, să devină asemenea unui copil, al cărui suflet este curat și gata să primească totul. Stătea cu tot corpul aplecat peste masă. Scutura crucifixul aproape deasupra mea. La drept vorbind, nu urmărisem atent raționamentul lui, mai întâi pentru că îmi era cald și pentru că în cabinetul lui erau muște mari care mi se așezau pe obraz și de asemenea pentru că îmi era frică de el. Recunoșteam în același timp că era ridicol pentru că, la urma urmelor, eu eram criminalul. El a continuat totuși. Cam așa am înțeles, că după părerea lui nu era decât un singur punct nelămurit în mărturisirea mea, faptul că așteptasem puțin înainte de a trage al doilea foc de revolver. În ce privește restul, totuși era foarte bine, dar acest lucru nu-l putea pricepe.

Eram gata să-i spun că greșea încăpățânându-se: acest ultim punct nu avea mare importanță. Dar el mi-a tăiat vorba și m-a îndemnat pentru ultima oară, ridicându-se în picioare și întrebându-mă dacă eu cred în Dumnezeu. Am răspuns că nu. S-a așezat indignat. Mi-a spus că e imposibil, că toți oamenii cred în Dumnezeu, chiar și cei care-și întorc fața de la el. Asta era convingerea lui și, dacă ar ajunge vreodată să se îndoiască de asta, viața lui n-ar mai avea nici un sens. „Dumneata vrei, a exclamat el, ca viața mea să nu aibă sens?” După părerea mea asta nu mă privea pe mine și i-am spus-o. Dar el întindea crucifixul sub nasul meu și exclama într-un mod nerațional: „Eu unul sunt creștin. Îi cer iertare pentru greșelile tale, Lui. Cum poți să crezi că nu a suferit pentru tine?” Am băgat de seamă că mă tutuiește, dar eram sătul. Căldura devenea din ce în ce mai mare. Ca întotdeauna, când vreau să scap de cineva pe care abia am chef să-l ascult, am avut aerul că-l aprob. Spre surprinderea mea, a triumfat: „Vezi, vezi, spunea el. Nu-i așa că și tu crezi și că o să-ți pui nădejdea în El?” Evident, am spus că nu, încă o dată. El s-a prăbușit din nou în fotoliu.

Părea foarte obosit. A rămas o clipă tăcut în timp ce mașina, care nu încetase să urmărească dialogul, mai prelungea încă ultimele fraze. Pe urmă, m-a privit cu atenție și cu oarecare tristețe. A murmurat: „N-am văzut niciodată un suflet atât de împietrit ca al dumitale. Criminalii care au venit în fața mea au plâns întotdeauna în fața acestei imagini a durerii.” Era să-i răspund că tocmai din pricină că erau criminali. Dar m-am gândit că și eu eram ca ei. Asta era o idee cu care nu puteam să mă obișnuiesc. Judecătorul s-a ridicat atunci în picioare ca și cum mi-ar fi dat a înțelege că interogatoriul se terminase. M-a întrebat numai, cu același aer puțin obosit, dacă regretam fapta mea. M-am gândit și am spus că nu simțeam atât regret veritabil, cât o oarecare plictiseală. Am avut impresia că nu mă înțelege. Dar în ziua aceea lucrurile n-au mers mai departe.

După aceea l-am văzut des pe judecătorul de instrucție. Dar de fiecare dată mă însoțea avocatul meu. Discuția urmărea numai să mă facă să precizez unele puncte din declarațiile precedente. Sau judecătorul discuta acuzațiile cu avocatul. Dar de fapt ei nu se ocupau niciodată de mine în acele momente. Încetul cu încetul, în orice caz, tonul interogatoriilor s-a schimbat. Părea că judecătorul nu se mai interesează de mine și că a clasat într-un fel cazul meu. Nu mi-a mai vorbit de Dumnezeu și nu l-am mai văzut în starea de tulburare a acelei prime zile. Rezultatul a fost că discuțiile noastre au devenit mai cordiale. Câteva întrebări, puțină conversație cu avocatul meu și interogatoriile erau gata. Procesul meu își urma cursul, după expresia aceluiași judecător. Uneori, de asemenea, când conversația era de ordin general, luam și eu parte. Începeam să mă simt ușurat. Nimeni, în aceste ceasuri, nu era răutăcios cu mine. Totul era atât de firesc, de bine orânduit și de sobru jucat încât aveam impresia ridicolă că „fac parte din familie”. Și, la capătul celor unsprezece luni cât a durat instrucția, eram aproape mirat, pot să spun, că nu mă bucurasem niciodată de altceva decât de aceste clipe rare în care judecătorul mă ducea până la ușa cabinetului său, bătându-mă pe umăr și spunându-mi prietenește: „Gata pentru astăzi, domnule Antihrist”. Eram atunci din nou dat pe mâna jandarmilor.

II.

Sunt lucruri despre care nu mi-a plăcut niciodată să vorbesc. Când am intrat la închisoare, după câteva zile am înțeles că n-o să-mi placă să vorbesc despre această perioadă a vieții mele.

Mai târziu n-am mai dat importanță acestor aprehensiuni, în realitate, nu eram realmente la închisoare în primele zile: așteptam vag să se întâmple ceva nou. Abia după prima și singura vizită a Mariei a început totul. Din ziua în care am primit scrisoarea ei (îmi spunea că nu i se va mai da voie să vină pentru că nu era soția mea), din ziua aceea am simțit că eram acasă în celula mea și că viața mea se oprea aici. În ziua arestării mele, am fost mai întâi închis într-o cameră în care se aflau mai mulți deținuți, cei mai mulți arabi. Au râs, văzându-mă. Pe urmă m-au întrebat ce făcusem. Am spus că omorâsem un arab și au amuțit. Dar puțin după aceea s-a făcut seară. Mi-au explicat cum trebuie să-mi aranjez rogojina pe care aveam să mă culc. Făcând sul unul din capete, puteai să-ți faci din el o pernă. Toată noaptea ploșnițele mi-au umblat pe obraz. După câteva zile am fost izolat într-o celulă în care dormeam pe scândură. Aveam un hârdău pentru nevoi și un lighean de tablă. Închisoarea era în capătul de sus al orașului și printr-o ferestruică puteam să văd marea. Într-o zi, pe când stăteam agățat de zăbrele, cu fața întinsă spre lumină, a intrat un gardian și mi-a spus că am o vizită. M-am gândit ca e Maria. Într-adevăr, ea era.

Ca să ajung la vorbitor, am străbătut un coridor lung, apoi am luat-o pe o scară și, în sfârșit, pe un alt coridor. Am intrat într-o sală foarte mare, luminată de un geam enorm. Sala era împărțită în trei părți de două grilaje mari, care o tăiau în lungime. Între cele două grilaje se afla un spațiu de opt până la zece metri care despărțea vizitatorii de prizonieri. Am zărit-o pe Maria în fața mea cu rochia ei în dungi și cu fața arsă de soare. De aceeași parte cu mine se aflau vreo zece deținuți, cei mai mulți arabi. Maria era înconjurată de femei maure și se afla între două vizitatoare: o bătrânică cu buzele strânse, îmbrăcată în negru și o femeie grasă, cu capul gol, care vorbea foarte tare și gesticula mult. Din cauza distanței dintre grilaje, vizitatorii și prizonierii erau nevoiți să vorbească foarte tare. Când am intrat, zgomotul vocilor care ricoșau, ciocnindu-se de zidurile mari și despuiate ale sălii, lumina crudă care cădea din

cer pe geamuri și țâșnea iar în sală mă cam zăpăciră. Celula mea era mai liniștită și mai întunecoasă. Mi-au trebuit câteva secunde ca să mă obișnuiesc. Totuși, în cele din urmă am văzut limpede fiecare chip, decupat în lumina puternică. Am observat că un gardian ședea la capătul culoarului între cele două grilaje. Majoritatea prizonierilor arabi ca și familiile lor se ghemuiseră pe vine unii în fața altora. Aceștia nu strigau. În ciuda tumultului reușeau să se înțeleagă vorbind foarte încet. Murmurul lor surd, pornit mai de jos, forma un fel de acompaniament continuu pentru conversațiile care se încrucișau peste capetele lor. Toate astea le-am observat foarte repede în timp ce mă îndreptam spre Maria. Se lipise de grilaj și îmi zâmbea din răputeri. Mi s-a părut foarte frumoasă, dar n-am știut să i-o spun.

„Așadar?” mi-a spus ea foarte tare. – „Așadar, asta-i!” – „Ești sănătos, ai tot ce-ți trebuie?” – „Da, tot.”

Am tăcut amândoi și Maria zâmbea mereu. Femeia cea grasă urla spre vecinul meu, bărbatul ei, fără îndoială, un tip înalt, blond, cu o privire deschisă. Era urmarea unei conversații începute. „Jeanne n-a vrut să-l ia”, striga ea în gura mare. „Da, da”, spunea bărbatul. „I-am spus că o să-l iei tu din nou când ieși, dar ea n-a vrut să-l ia.”

Maria a strigat și ea că Raymond îmi transmitea salutări și eu am spus: „Mulțumesc”. Dar vocea mi-a fost acoperită de vecinul meu care a întrebat „dacă e sănătos”. Nevastă-sa a râs spunând „că era mai sănătos ca niciodată”. Vecinul meu din stânga, un tinerel micuț cu mâini fine, nu spunea nimic. Am observat că era în fata bătrânicii și că amândoi se priveau intens. Dar n-am avut timp să-i observ mai mult pentru că Maria mi-a strigat că nu trebuie să-mi pierd speranța. Am spus: „Da”. În același timp, o priveam și simțeam dorința să strâng în palmă umărul ei acoperit de rochie. Doream să simt în mână țesătura suplă și nu știam prea bine ce trebuie să sper în afară de această țesătură. Dar, probabil că asta voia să spună Maria, pentru că zâmbea întruna. Nu mai vedeam decât strălucirea dinților ei și cutele fine ale ochilor. A strigat din nou: „Ai să ieși de-aici și o să ne căsătorim!” Am răspuns: „Crezi?” dar asta mai ales ca să spun ceva. Ea a spus atunci foarte repede și tot foarte tare că da, că voi fi achitat și că ne

vom scălda iar împreună. Dar cealaltă femeie urla și ea și spunea că lăsase un coș la grefă. Enumera tot ce pusese în coș. Trebuia verificat pentru că toate astea costau scump. Celălalt vecin al meu și maică-sa se uitau mereu unul la altul. Murmurul arabilor continua pe dedesubt. Afară, lumina a părut gata să ia cu asalt geamul.

Nu mă simțeam prea bine și aș fi vrut să plec. Zgomotul îmi făcea rău. Dar, pe de altă parte, voiam să mă mai bucur puțin de prezența Mariei. Nu știu cât timp a trecut. Maria mi-a vorbit de munca ei și zâmbea mereu. Murmurul, strigătele, conversațiile se încrucișau. Singura insuliță de tăcere era alături de mine, alcătuită de acest tinerel micuț și de această bătrână care se priveau unul pe altul. Încetul cu încetul au fost scoși afară toți arabii. Aproape toată lumea a tăcut de îndată ce a ieșit primul. Bătrânica s-a apropiat de zăbrele și în aceeași clipă un paznic a făcut semn fiului ei. El a spus: „La revedere, măicuță”, și ea și-a trecut brațul printre două bare, ca să fluture încet și prelung mâna în urma lui.

A plecat în timp ce un bărbat cu pălăria în mână intra și-i lua locul. A fost adus un deținut și și-au vorbit cu animație, dar cu voce scăzută, deoarece în cameră se făcuse iar liniște. Au venit să-l ia pe vecinul meu din dreapta și nevastă-sa i-a spus fără să coboare tonul, ca și cum n-ar fi observat că nu mai era necesar să strige: „Ai grijă de tine și fii atent”. Apoi a venit rândul meu. Maria mi-a făcut semn că mă sărută. Am întors capul înainte de a dispărea pe ușă. Ea ședea nemișcată, cu obrazul lipit de zăbrele, cu același zâmbet răvășit și crispat.

Mi-a scris la puțin timp după această vizită. Și de atunci au început lucrurile despre care nu mi-a plăcut niciodată să vorbesc. În orice caz, nimic nu trebuie exagerat și mie mi-a venit mai ușor decât altora. La începutul detenției mele, totuși cel mai greu de suportat era faptul că aveam gânduri de om liber. De pildă, mi se făcea dor să fiu pe plajă și să cobor spre mare. Închipuindu-mi zgomotul primelor valuri sub tălpile picioarelor, intrarea corpului în apă și senzația de libertate pe care astfel aș fi aflat-o, simțeam deodată cât de apropiate erau zidurile închisorii mele. Dar asta a durat numai câteva luni. După aceea nu mai aveam decât gânduri de prizonier. Așteptam plimbarea zilnică pe care o făceam în curte sau

vizita avocatului meu. Restul timpului trecea foarte ușor. Atunci mi-a venit adesea în minte că, dacă aș fi fost nevoit să trăiesc în scorbură unui copac uscat fără altă ocupație decât să privesc culoarea cerului deasupra capului meu, încetul cu încetul m-aș fi obișnuit. Aș fi așteptat trecerea stolurilor de păsări călătorești sau ciocnirea norilor așa cum așteptam aici cravatele bizare ale avocatului meu și așa cum, într-o altă lume, răbdam până sâmbăta ca să strâng în brațe trupul Mariei. Ori, gândindu-mă bine, nu eram într-un pom uscat. Alții erau mai nenorociți decât mine. Asta era de altfel o idee de-a mamei și ea o repeta adesea, că până la urmă te obișnuiești cu toate.

Ei altminteri, nu mergeam de obicei atât de departe. Primele luni au fost grele. Dar tocmai efortul pe care a trebuit să-l fac mă ajuta să le suport. De pildă, mă chinuia dorința de a avea o femeie. Era normal, eram tânăr. Nu mă gândeam niciodată la Maria în special. Dar mă gândeam atât de mult la o femeie, la femei, la toate cele pe care le cunoscusem, la toate împrejurările în care le iubisem, încât celula mea se umplea de toate chipurile și se popula de dorințele mele. Într-un sens, asta mă dezechilibra. Dar într-altul, asta făcea să treacă timpul. În cele din urmă câștigasem simpatia gardianului-sef care îl însoțea la ora meselor pe ajutorul de bucătar. El, cel dintâi, mi-a vorbit de femei. Mi-a spus că asta era primul lucru de care se plâneau ceilalți. I-am spus că eram la fel cu ei și că găseam acest tratament nedrept. „Dar, mi-a spus el, tocmai de asta sunteți băgați la închisoare.” – „Cum, de asta?” – „Păi da, libertatea, asta e. Vi se ia libertatea.” Nu mă gândisem niciodată la așa ceva. I-am dat dreptate: „E adevărat, i-am spus, altfel care ar fi pedeapsa?” – „Da, văd că dumneata pricepi cum stau lucrurile. Ceilalți, nu. Dar în cele din urmă se ușurează singuri.” Apoi paznicul a plecat.

Au mai fost de asemenea țișările. Când am intrat la închisoare, mi s-a luat cureaua, șireturile de la pantofi, cravata și tot ce aveam în buzunare, în special țișările. Când am ajuns în celulă, am cerut să mi le dea înapoi. Dar mi s-a spus că e interzis. Primele zile au fost foarte grele. Poate că asta m-a deprimat cel mai mult. Sugeam așchii de lemn, pe care le smulgeam din scândura patului. Aveam toată ziua o greață

continuă. Nu înțelegeam de ce eram lipsit de acest lucru, care nu făcea nici un rău nimănui. Mai târziu am înțeles că și asta făcea parte din pedeapsă. Dar în acel moment mă și obișnuisem să nu mai fumez și această pedeapsă nu mai exista pentru mine.

În afara acestor neplăceri, nu eram prea nenorocit. Toată dificultatea era, încă o dată, cum să-mi omor timpul. Am terminat definitiv cu plictiseala din momentul în care am învățat să-mi amintesc. Începeam uneori să mă gândesc la camera mea și, în închipuire, plecam dintr-un colț ca să ajung din nou la el, enumerând în minte tot ce se găsea în drumul meu. La început, terminam repede. Dar de fiecare dată când o luam de la început, dura ceva mai mult. Fiindcă îmi aminteam de fiecare mobilă și, pentru fiecare mobilă, de fiecare obiect care se afla pe ea și, pentru fiecare obiect, de toate detaliile înseși și pentru detaliile înseși, o incrustație, o crăpătură sau o margine știrbită, de culoarea sau de consistența lor. În același timp, încercam să nu pierd șirul inventarului meu, să fac o enumerare completă. Așa încât, după câteva săptămâni, puteam să petrec ore întregi numai înșirând ceea ce se găsea în camera mea. Astfel, cu cât mă gândeam mai mult, cu atât lucruri neglijate și uitate îmi veneau în minte. Am înțeles atunci că un om care n-ar fi trăit decât o singură zi ar putea, fără greutate, să trăiască o sută de ani în închisoare. Ar avea destule amintiri ca să nu se plictisească. Într-un sens, acesta era un avantaj.

Mai era și somnul. La început, dormeam prost noaptea și deloc ziua. Cu timpul, nopțile mele au devenit mai bune și am putut să dorm și ziua. Pot să spun că, în ultimele luni, dormeam între șaisprezece și optsprezece ore pe zi. Îmi rămâneau astfel șase ore de omorât cu mesele, nevoile fizice, amintirile și povestea cehului.

Între mindirul meu și scândura patului găsisem, într-adevăr, o bucată veche de ziar aproape lipită de pânză, îngălbenită și subțiată. Povestea unui fapt divers al cărui început lipsea, dar care trebuie să se fi petrecut în Cehoslovacia, un om plecase dintr-un sat ceh ca să facă avere. După douăzeci și cinci de ani, bogat, se întorsese cu nevasta și copilul. Maică-sa ținea un han cu sora lui în satul natal. Ca să le facă o surpriză, el lăsase

nevasta și copilul la un alt han și se dusesese la maică-sa care nu-l recunoscuse când intrase. În glumă, a avut ideea să ia o cameră. Le arătase că are bani. Noaptea, mama și sora lui îl asasinaseră cu lovituri de ciocan ca să-l jefuiască și îi aruncaseră trupul în râu. Dimineța nevasta venise, dăduse în vileag identitatea călătorului. Mama se spânzurase. Sora se aruncase în fântână. Cred că am citit această poveste de mii de ori. Pe de o parte era neverosimilă. Pe de alta, era firească. În orice caz, eram de părere că drumețul o cam meritase și că nu trebuie niciodată să te prefaci.

Astfel, cu orele de somn, amintirile, lectura faptului meu divers și alternanța luminii cu întunericul, timpul a trecut. Citisem ce-i drept undeva că în închisoare în cele din urmă pierzi noțiunea timpului. Dar aceasta nu avea mare înțeles pentru mine. N-am înțeles în ce măsură zilele puteau să fie în același timp lungi și scurte. Lungi de trăit, fără îndoială, dar atât de lungite încât în cele din urmă se revărsau unele asupra altora. Își pierdeau numele. Cuvintele ieri și mâine erau singurele care își păstrau pentru mine un sens.

Când, într-o zi, paznicul mi-a zis că eram acolo de cinci luni, l-am crezut, dar nu l-am înțeles. Pentru mine, era mereu aceeași zi care se desfășura în celulă și același țel pe care îl urmăream. În ziua aceea, după plecarea paznicului, m-am privit în gamela mea de tablă. Mi s-a părut că figura mea rămânea serioasă chiar când încercam să-i zâmbesc. Am fluturat-o pe dinaintea ochilor. Am zâmbit, dar ea a păstrat aceeași expresie severă și tristă. Ziua se sfârșea și venea ceasul despre care nu vreau să vorbesc, ceasul fără nume, ceasul în care zgomotele serii urcau de la toate etajele închisorii într-un cortegiu de liniște. M-am apropiat de lucarnă și în lumina târzie mi-am contemplat încă o dată chipul. Era tot serios și ce e de mirare, de vreme ce în acel moment eram și eu la fel? Dar în același timp și asta pentru prima oară de luni de zile, am auzit distinct sunetul vocii mele. Am recunoscut-o ca fiind aceea care răsuna de multe zile în urechile mele și am înțeles că în tot acest timp vorbisem singur. Mi-am adus atunci aminte de ceea ce spunea infirmiera la înmormântarea mamei. Nu, nu există nici o scăpare și nimeni nu-și poate închipui ce sunt serile la închisoare.

III.

Pot să spun că în fond vara a luat foarte repede locul primăverii. Știam că o dată cu apariția primelor călduri va interveni ceva nou pentru mine. Procesul meu era programat pentru ultima sesiune a curții cu jurați și această sesiune se termina la sfârșitul lunii iunie. Dezbaterile au început concomitent cu dogoarea soarelui de afară. Avocatul mă asigurase că nu vor dura mai mult de două sau trei zile. „De altfel, adăugase el, curtea îi va da zor pentru că procesul duminică nu e cel mai important din această sesiune. E un patricid care va fi judecat imediat după asta.”

La ora șapte jumătate dimineața, au venit să mă ia și duba m-a transportat la Palatul de Justiție. Cei doi jandarmi m-au dus într-o cămăruță în care era răcoare. Am așteptat cu toții așezați lângă o ușă îndărătul căreia se auzeau voci, chemări, zgomote de scaune și un întreg talmeș-balmeș care mi-a amintit de acele petreceri de cartier când, după concert, se pregătește sala pentru dans. Jandarmii mi-au spus că trebuie să așteptăm Curtea și unul dintre ei mi-a oferit o țigară pe care am refuzat-o. El m-a întrebat îndată după aceea „dacă am trac”. Am răspuns că nu. Și, într-un sens, chiar mă interesa să văd un proces. N-avusesem niciodată ocazia în viață: „Da, a spus al doilea jandarm, dar până la sfârșit te obosește”.

Puțin după aceea, o scurtă sonerie a răsunat în cameră. Atunci mi-au scos cătușele. Au deschis ușa și m-au dus în boxa acuzaților. Sala era plină până la refuz. Deși storurile erau lăsate, soarele se infiltra pe alocuri și aerul era chiar de pe acum înăbușitor. Lăsaseră geamurile închise. În acel moment am văzut un șir de chipuri în fața mea. Toate mă priveau: am înțeles că erau jurații. Dar nu pot să spun ce îi deosebea pe unii de alții. O singură impresie mă stăpânea: mă aflu în fața unei banchete de tramvai și toți acești călători anonimi îl spionau pe noul venit ca să descopere aspectele lui ridicole. Știu bine că era o idee stupidă de vreme ce nu ridicolul îl căutau ei aici, ci crima. Totuși deosebirea nu e mare și, oricum, aceasta-i ideea care mi-a venit.

Eram cam zăpăcit de toată lumea asta adunată în această sală închisă. M-am uitat la tribunal, dar n-am deosebit nici un chip.

Cred într-adevăr că la început nu-mi dădusem seama că toată această lume se înghesuia ca să mă vadă. De obicei, oamenii nu se ocupau de persoana mea. Mi-a trebuit un efort ca să înțeleg că eu eram cauza întregii agitații. I-am spus jandarmului: „Ce de lume!” El mi-a răspuns că era din pricina ziarelor și mi-a arătat un grup care se afla la masă, sub banca juraților. Mi-a spus: „Uite-le”. Am întrebat: „Pe cine?” și el a repetat: „Ziarele.” Îl cunoștea pe un ziarist care tocmai în acest moment l-a zărit și s-a îndreptat spre noi. Era un om în vârstă, simpatic, cu obrazul ușor crispat. I-a strâns mâna jandarmului cu multă căldură. Am băgat de seamă în acel moment că toată lumea se întâlnea, se interpela, făcea conversație, ca într-un club în care ești încântat să te regăsești cu oamenii din același cerc. Mi-am explicat totodată și ciudata impresie pe care o aveam că sunt de prisos, aproape un intrus. Totuși, ziaristul mi s-a adresat zâmbind. Mi-a spus că speră să meargă totul bine pentru mine. I-am mulțumit și el a adăugat: „Știți, am dat oarecare proporții cazului dumneavoastră. Vara e un sezon mort pentru ziare. Și numai povestea dumneavoastră și a patricidului prezintă oarecare interes.” Mi-a arătat pe urmă, în grupul de care tocmai se dezlipise, un omuleț care semăna cu o nevăstuică îndopată, cu ochelari mari în ramă neagră. Mi-a spus că era trimisul special al unui ziar din Paris: „N-a venit pentru dumneavoastră, de altfel. Dar cum e însărcinat să urmărească procesul patricidului, i s-a cerut să transmită și cazul dumneavoastră cu același prilej.” Și de astă dată era cât pe ce să-i mulțumesc. Dar m-am gândit că ar fi ridicol. A fluturat amical mâna spre mine și a plecat. Am mai așteptat câteva minute.

Avocatul meu a sosit, în robă, înconjurat de mulți alți confrăți. S-a dus la ziařiști, le-a dat mâna. Ei au glumit, au râs și părea că se simt foarte bine, până în momentul când soneria a răsunat la masa juraților. Toată lumea și-a reluat locul. Avocatul a venit la mine, mi-a strâns mâna și m-a sfătuit să răspund scurt la întrebările care mi se vor pune, să nu iau inițiative și să las în seama lui restul.

În stânga, am auzit zgomotul unui scaun tras îndărăt și am văzut un om înalt, slab, îmbrăcat în roșu, purtând lor-nion, care se așeza aranjându-și cu grijă roba. Era procurorul. Un aprod a

anunțat Curtea. În aceeași clipă, două ventilatoare mari au început să uruie. Trei judecători, doi în negru, al treilea în roșu, au intrat purtând dosare și s-au îndreptat repede spre tribuna care domina sala. Omul în robă roșie s-a așezat în fotoliul din mijloc, și-a pus în fața lui pe masă toca, și-a șters capul mic și chel cu batista și a declarat deschisă ședința.

Ziariștii țineau stilourile pregătite. Aveau toți același aer indiferent și cam zeflemitor. Totuși, unul dintre ei, mult mai tânăr, într-o haină de flanelă cenușie, cu cravată albastră, lăsase stiloul în fața lui pe masă și se uita la mine. Pe chipul lui puțin asimetric nu distingeam decât doi ochi de culoare deschisă, care mă examinau atent, fără să exprime ceva care să poată fi definit. Și am avut impresia ciudată că sunt privit de mine însumi. Poate din pricina asta și, de asemenea, poate din pricină că nu cunoșteam obiceiurile locului, nu am înțeles prea bine tot ce s-a întâmplat după aceea, tragerea la sorți a juraților, întrebările puse de președinte avocatului, procurorului și juriului (de fiecare dată, toate capetele juraților se întorceau în același timp spre curte), o lectură rapidă a actului de acuzare în care recunoșteam nume de locuri și de persoane și din nou întrebări puse avocatului meu.

Dar președintele a spus că avea să procedeze la apelul martorilor. Aprodul a citit o listă de nume care mi-au atras atenția. Din mijlocul acestui public, până atunci inform, am văzut ridicându-se unul câte unul, ca să dispară apoi pe o ușă laterală, directorul și portarul azilului, bătrânul Thomas Pérez, Raymond, Masson, Salamano, Maria. Aceasta mi-a făcut un mic semn nelipsit de îngrijorare. Încă mă mai miram că nu-i văzusem mai dinainte când, la apelul numelui său, ultimul, Céleste, s-a ridicat. Am recunoscut-o lângă el pe femeiușcă de la restaurant cu jacheta și cu aerul ei precis și hotărât. Se uita la mine cu mare atenție. Dar n-am avut timp să mă gândesc, pentru că președintele a luat cuvântul. A spus că adevăratele dezbateri aveau să înceapă și că socotește inutil să recomande publicului să fie calm. După cât spunea, el era aici ca să conducă fără părtinire dezbaterile unui caz pe care voia să-l cântărească în mod obiectiv. Sentința dată de juriu va fi luată într-un spirit de dreptate și, în orice caz, va ordona evacuarea sălii la cel mai mic incident.

Căldura creștea și vedeam lumea în sală făcându-și vânt cu ziare. Asta producea un foșnet continuu de hârtie șifonată. Președintele a făcut un semn și aprodul a adus trei evantaie de pai împletit pe care cei trei judecători le-au pus imediat în mișcare.

Interogatoriul meu a început de îndată. Președintele m-a chestionat calm și chiar, mi s-a părut, cu o nuanță de cordialitate. M-a pus iar să-mi declin identitatea și, deși asta mă irita, m-am gândit că în fond era destul de firesc, pentru că ar fi foarte grav să fie judecat un om în locul altuia. Apoi, președintele a reluat povestea celor făptuite de mine, adresându-mi-se după fiecare frază cu întrebarea: „Așa e, nu-i așa?” De fiecare dată am răspuns: „Da, domnule președinte”, așa cum mă învățase avocatul meu. Asta a durat mult, pentru că expunerea președintelui era foarte amănunțită. În tot acest răstimp, ziariștii scriau. Simțeam asupra-mi privirea celui mai tânăr dintre ei și a femeiuștii automat. Bancheta de tramvai se întorsese în întregime spre președinte. Acesta a tușit, a frunzărit dosarul și s-a întors spre mine, făcându-și vânt cu evantaiul.

Mi-a spus că trebuia să atingă acum unele probleme aparent fără legătură cu procesul, dar care poate îl priveau de foarte aproape. Am înțeles că iar o să vorbească de mama și în același timp am simțit ce tare mă plictisea acest lucru. M-a întrebat de ce o dusesem pe mama la azil. Am răspuns că n-aveam bani ca s-o întrețin și s-o îngrijesc. El m-a întrebat dacă suferisem din această cauză și eu am răspuns că nici mama nici eu nu mai așteptam nimic unul de la altul, nici de la altcineva de altfel și că ne obișnuisem amândoi cu viața noastră nouă. Președintele a spus atunci că nu voia să insiste asupra acestui punct și l-a întrebat pe procuror dacă nu avea să-mi pună vreo altă întrebare.

Acesta ședea cu spatele pe jumătate întors la mine și, fără să mă privească, a declarat că ar dori, cu permisiunea președintelui, să știe dacă mă întorsesem singur la izvor cu intenția de a-l ucide pe arab. „Nu”, am spus. „Atunci de ce era înarmat și de ce să se întoarcă tocmai în acel loc?” Am spus că era o întâmplare. Și procurorul a precizat cu o nuanță amenințătoare: „Atât, deocamdată”. Totul după aceea a fost

cam tulbure, cel puțin pentru mine. Dar după câteva conciliabule, președintele a declarat că ședința se ridică și se reia după-masă pentru audierea martorilor.

N-am avut timp să mă gândesc. Am fost scos, urcat în dubă și dus la închisoare, unde am mâncat. După foarte puțin timp, atâta cât să-mi dau seama că sunt obosit, au venit iar să mă ia; totul a început din nou și m-am aflat în aceeași sală, în fața acelorași chipuri. Numai căldura era mult mai mare și, ca prin minune, fiecare jurat, procurorul, avocatul meu și câțiva ziaristi erau și ei înarmați cu evantaie de pai. Tânărul ziarist și femeiușca erau și ei acolo. Dar ei nu-și făceau vânt și se uitau iar la mine tot fără un cuvânt.

Mi-am șters sudoarea care-mi acoperea fața și am devenit întrucâtva conștient de locul în care mă aflu și de mine însumi abia când am auzit că e chemat directorul azilului. A fost întrebat dacă mama se plângea de mine și el a spus că da, dar că asta era într-un fel mania pensionarilor lui, să se plângă de rudele lor. Președintele i-a cerut să precizeze dacă ea îmi reproșa că o trimisese la azil și directorul a spus iar: „Da”. Dar de astă dată n-a mai adăugat nimic. La altă întrebare, a răspuns că fusese surprins de calmul meu în ziua înmormântării. A fost întrebat ce înțelege prin calm. Directorul s-a uitat atunci la boturile pantofilor lui și a spus că nu voisem s-o văd pe mama, nu plânsesem deloc și plecasem îndată după înmormântare, fără să mă reculeg la mormântul ei. Încă un lucru îl surprinsese: un dricar îi spusese că nu știam ce vârstă are mama. A fost un moment de tăcere și președintele l-a întrebat dacă era sigur că despre mine vorbise. Cum directorul nu înțelegea întrebarea, i-a spus: „Așa e legea”. Apoi președintele l-a întrebat pe avocatul general dacă n-are de pus întrebări martorului și procurorul a exclamat: „O, nu, e destul”, cu o asemenea izbucnire și cu o asemenea privire triumfătoare în direcția mea încât, pentru prima oară de ani de zile, am simțit nevoia stupidă să plâng pentru că mi-am dat seama cât de mult mă urau toți acești oameni.

După ce a întrebat juriul și pe avocatul meu dacă aveau întrebări de pus, președintele l-a ascultat pe portar. Și cu el, ca și cu ceilalți, s-a repetat același ceremonial. Sosind, portarul s-a uitat la mine și și-a ferit privirea. A răspuns la întrebările

care i se puneau. A spus că nu voisem s-o văd pe mama, că fumasem, că dormisem și că băusem cafea cu lapte. Am simțit atunci ceva care revolta toată sala și, pentru prima oară, am înțeles că sunt vinovat. Portarul a fost pus să repete povestea cafelei cu lapte și aceea a țigării. Procurorul general m-a privit cu o sclipire ironică în ochi. În acel moment, avocatul meu l-a întrebat pe portar dacă el nu fumase împreună cu mine. Dar procurorul s-a ridicat cu violență împotriva acestei întrebări: „Cine e criminalul aici și ce metodă-i asta de a jigni martorii acuzării pentru a minimaliza mărturiile, care nu rămân mai puțin zdrobitoare!” Cu toate astea, președintele i-a cerut portarului să răspundă la întrebare. Bătrânul a răspuns stingherit: „Știu bine că am greșit. Dar n-am îndrăznit să refuz țigara pe care domnul mi-a oferit-o.” În ultimă instanță, am fost întrebat dacă n-aveam nimic de adăugat. „Nimic, am răspuns, decât că martorul are dreptate. E adevărat că i-am oferit o țigară.” Portarul s-a uitat atunci la mine cam mirat și cu un fel de recunoștință. A ezitat, apoi a spus că el îmi oferise cafeaua cu lapte. Avocatul meu a triumfat zgomotos și a declarat că jurații vor aprecia. Dar procurorul a tunat deasupra capetelor noastre și a spus: „Da, domnii jurați vor aprecia. Și vor conclud că un străin putea să-i ofere o cafea, dar că un fiu trebuia s-o refuze în fața corpului neînsuflețit al celei care-l adusese pe lume.” Portarul s-a întors la locul lui.

Când a venit rândul lui Thomas Pérez, un aprod a trebuit să-l sprijine până la bară. Pérez a spus că el a cunoscut-o bine pe mama și că pe mine nu mă văzuse decât o singură dată, în ziua înmormântării. A fost întrebat ce făcusem în ziua aceea și a răspuns: „Știți, eu însumi eram prea îndurerat. Atunci n-am văzut nimic. Durerea mă împiedica să văd. Pentru că era pentru mine o foarte mare durere. Și chiar am leșinat. Atunci, n-am putut să-l văd pe domnul.” Procurorul general l-a întrebat dacă, cel puțin, mă văzuse plângând. Pérez a spus că nu. Procurorul a spus atunci la rândul lui: „Domnii jurați vor aprecia.” Dar avocatul meu s-a supărat. El l-a întrebat pe Pérez, pe un ton care mi s-a părut exagerat, „dacă văzuse că nu plâng”. Pérez a spus: „Nu”. Publicul a râs. Și avocatul meu, suflecându-și o mânecă a spus pe un ton peremptoriu: „Iată imaginea însăși a acestui proces. Totul e adevărat și nimic nu e

adevărat „. Procurorul era încruntat și împungea cu un creion titlurile dosarelor lui.

După cinci minute de pauză în timpul cărora avocatul meu mi-a spus că totul mergea cum nu se poate mai bine, a fost audiat Céleste, care era citat de apărare. Apărarea eram eu. Céleste arunca din când în când câte o privire înspre mine și învârtea în mână o pălărie de pai. Purta costumul nou pe care-l puneam ca să mergă cu mine uneori duminica la cursele de cai. Dar cred că nu putuse să-și pună și gulerul, pentru că avea numai un nasture de alamă care-i ținea încheiată cămașa. A fost întrebat dacă eram clientul lui și a spus: „Da, dar eram și prieteni”; ce credea despre mine și el a răspuns că sunt un adevărat bărbat; ce înțelege prin aceasta și el a declarat că toată lumea știe ce vrea să zică asta; dacă a observat că eram o fire închisă și el a recunoscut numai că nu vorbeam fără rost. Procurorul general l-a întrebat dacă-i plăteam regulat masa. Céleste a râs și a declarat: „Astea erau mici amănunte între noi”. A mai fost întrebat ce crede despre crima mea. El a pus atunci mâinile pe bară și se vedea că pregătise ceva. A spus: „Eu cred că e o mare nenorocire. O nenorocire, toată lumea știe ce e asta. Te lasă fără apărare. Ei, bine! Eu cred că e o nenorocire.” Avea de gând să continue, dar președintele i-a spus că e destul și că-i mulțumește. Atunci Céleste a rămas puțin descumpănit. Dar a declarat că mai voia să vorbească. I s-a cerut să fie scurt. A repetat iar că e o nenorocire. Și președintele i-a spus: „Da, am înțeles. Dar noi suntem aici tocmai ca să judecăm nenorociri de acest fel. Vă mulțumim.” Ca și cum ar fi ajuns la capătul științei și bunăvoinței lui, Céleste s-a întors atunci spre mine. Mi s-a părut că ochii îi erau plini de lacrimi și că buzele îi tremurau. Părea să mă întrebe ce poate să mai facă. Cât despre mine, eu n-am spus nimic, n-am făcut nici un gest, dar pentru prima oară în viața mea aș fi vrut să îmbrățișez un bărbat. Președintele l-a poftit să plece de la bară. Céleste s-a dus să se așeze în pretoriu. Tot restul ședinței a stat acolo, puțin aplecat înainte, cu coatele pe genunchi, cu panamaua în mâini, ascultând tot ce se spune. A intrat Maria. Își pusese pălăria și era tot frumoasă. Dar mie îmi plăcea mai mult cu părul liber. Din locul unde eram, ghiceam povara ușoară a sânilor ei și recunoșteam buza de jos întotdeauna puțin umflată. Părea foarte nervoasă. Imediat a

fost întrebată de când mă cunoștea. Ea a indicat perioada când lucra la noi. Președintele a vrut să știe care erau relațiile ei cu mine. Ea a spus că e prietena mea. La altă întrebare, a răspuns că e adevărat că trebuia să se mărite cu mine. Procurorul care răsfoia un dosar a întrebat-o brusc de când data legătura noastră. Ea a spus data. Procurorul a atras atenția cu un aer indiferent că i se pare că era a doua zi după moartea mamei. Apoi a spus cu o oarecare ironie că nu ar voi să insiste asupra unei situații delicate, că înțelegea scrupulele Mariei, dar (și aici vocea lui s-a făcut mai aspră) că datoria lui cerea să se ridice deasupra conveniențelor. I-a cerut Mariei să rezume această zi în care o cunoscusem. Maria nu voia să vorbească dar, la insistența procurorului, a povestit baia noastră, cinematograful și întoarcerea la mine acasă. Procurorul general a spus că, în urma declarațiilor Mariei din timpul instrucției, el consultase programele cinematografelor la acea dată. A adăugat că Maria însăși va spune ce film se dădea atunci. Cu o voce aproape stinsă, într-adevăr, ea a spus că era un film cu Fernandel. O liniște desăvârșită s-a făcut în sală când a terminat. Procurorul s-a ridicat atunci foarte grav și, cu o voce care mi s-a părut cu adevărat emoționată, cu degetul îndreptat spre mine, a articulat rar: „Domnilor jurați, a doua zi după înmormântarea mamei sale, acest om făcea baie în mare, începea o legătură nelegitimă și se ducea să râdă la un film comic. Nu mai am nimic să vă spun.” S-a așezat tot într-o tăcere desăvârșită. Dar, deodată, Maria a izbucnit în plâns, a spus că nu era așa, că era altfel, că o puneau să spună tocmai pe dos decât gândea, că ea mă cunoștea bine și că nu făcusem nimic rău. Dar aprodul, la un semn al președintelui, a luat-o de acolo și ședința a continuat.

După aceea abia l-au mai ascultat pe Masson, care a declarat că sunt un om cinstit „și că ar spune chiar mai mult, sunt un om cumsecade.” Abia l-au mai ascultat pe Salamano când a amintit că mă purtasem bine cu câinele lui și, când a răspuns la o întrebare despre mama și mine, spunând că eu n-aveam nimic să-i spun mamei și că o dusesem la azil din această pricină. „Trebuie să înțelegem, spunea Salamano, trebuie să înțelegem.” Dar nimeni nu părea să înțeleagă. A fost scos afară.

Apoi a venit rândul lui Raymond, care era ultimul martor. Raymond mi-a făcut discret semn cu mâna și a spus imediat că sunt nevinovat. Dar președintele a declarat că nu i se cereau aprecieri, ci fapte. L-a invitat să aștepte întrebările înainte de a răspunde. I s-a cerut să precizeze relațiile lui cu victima. Raymond a profitat de ocazie ca să spună că aceasta din urmă pe el îl ura de când o pălmuise pe soră-sa. Președintele l-a întrebat totuși dacă victima nu avea motive să mă urască. Raymond a spus că prezența mea pe plajă se datora unei întâmplări. Procurorul l-a întrebat atunci cum se face că scrisoarea care era la originea dramei fusese scrisă de mine. Raymond a răspuns că era o întâmplare. Procurorul a replicat că întâmplarea avea prea multe păcate pe conștiință în această istorie. El a vrut să știe dacă din întâmplare nu intervenisem când Raymond o pălmuise pe amanta lui, din întâmplare îi servisem de martor la comisariat, dacă tot din întâmplare declarațiile mele cu ocazia acestei mărturii se dovediseră a fi de pură complezență. În încheiere, l-a întrebat pe Raymond care sunt mijloacele lui de existență și, cum acesta din urmă răspundea: „Magaziner”, procurorul general a declarat juraților că de notorietate martorul exercita profesiunea de pește. Eu eram complicele și prietenul lui. Era vorba de o dramă sordidă, de cea mai joasă specie, agravată de faptul că era vorba de un monstru moral. Raymond a vrut să se apere și avocatul meu a protestat, dar li s-a spus că trebuie să-l lase pe procuror să termine. Acesta a spus: „Nu mai am mare lucru de adăugat. Era prietenul dumneavoastră?” l-a întrebat pe Raymond. „Da, a spus acesta, era amicul meu.” Avocatul general mi-a pus atunci aceeași întrebare și eu m-am uitat la Raymond care nu mi-a ocolit privirea. Am răspuns: „Da”. Procurorul s-a întors atunci spre juriu și a declarat: „Același om care a doua zi după moartea mamei sale se deda celui mai rușinos desfrâu a ucis pentru motive ușuraticе și pentru a pune capăt unei istorii incalificabile de moravuri”.

Apoi s-a așezat. Dar avocatul meu, la capătul răbdării, a exclamat ridicând brațele, așa încât mânecile căzându-i au descoperit cutele unei cămăși apretate: „Mă rog, e acuzat că și-a îngropat mama sau pentru că a ucis un om?” Publicul a râs. Dar procurorul s-a ridicat iar, s-a învăluit în roba lui și a declarat că trebuia să ai candoarea onorabilului apărător ca să

nu simți că există între aceste două șiruri de fapte o legătură profundă, patetică, esențială: „Da, a exclamat el cu putere, îl acuz pe acest om de faptul că și-a înmormântat mama cu un suflet de criminal”. Această declarație a părut să producă un efect considerabil asupra publicului! Avocatul meu a dat din umeri și și-a șters sudoarea de pe frunte. Dar el însuși părea tulburat și am înțeles că lucrurile mergeau prost pentru mine.

Ședința a fost suspendată. Ieșind din Palatul de Justiție ca să mă urc în mașină, am recunoscut o clipă mirosul și culoarea serii de vară. În întunericul închisorii mele călătoare, am regăsit unul câte unul, ca din adâncul oboselii mele, toate zgomotele cunoscute ale unui oraș pe care-l iubeam și al unui ceas anume în care mi se întâmpla să mă simt împăcat. Strigătele vânzătorilor de ziare în aerul dezmořit, ultimele păsări în scuar, strigătele vânzătorilor de sandvișuri, tânguierile tramvaielor la cotiturile povârnite ale orașului și acest zvon al cerului înainte ca noaptea să se aplece deasupra portului, toate acestea alcătuiau pentru mine un itinerar de orb, pe care-l știam prea bine înainte de a intra la închisoare. Da, acesta era ceasul în care, trecuse foarte mult de-atunci, mă simțeam împăcat. Pe atunci mă aștepta întotdeauna un somn ușor și fără vise. Și totuși, ceva se schimbase de vreme ce, o dată cu așteptarea zilei de mâine, am aflat, la întoarcere, celula mea. Ca și cum drumurile cunoscute; desenate pe cerurile de vară puteau tot atât de bine să ducă la închisoare ca și la somnul nevinovat.

IV.

Chiar și pe banca acuzării e întotdeauna interesant să auzi vorbindu-se despre tine. În timpul pledoariilor procurorului și ale avocatului meu, pot să spun că s-a vorbit mult despre mine și poate mai mult despre mine decât despre crima mea. Erau ele oare atât de diferite, de altfel, aceste pledoarii? Avocatul ridica brațele și recunoștea vina, dar cu scuze. Procurorul întindea mâinile și denunța vina, dar fără scuze. Un lucru totuși mă cam stingherea, în ciuda preocupărilor mele, eram uneori tentat să intervin și avocatul îmi spunea atunci: „Taci din gură, e mai bine pentru cauza dumitale”. Într-un fel, cauza mea părea să fie tratată în afara mea. Totul se desfășura fără intervenția mea. Soarta mea se hotăra fără să mi se ceară

părerea. Din când în când, îmi venea să întrerup pe toată lumea și să spun: „Totuși, cine e acuzatul? E important să fii acuzatul. Și eu am ceva de spus!” Dar gândindu-mă bine, n-aveam nimic de spus. De altfel trebuie să recunosc că interesul pe care ți-l trezește faptul de a da de lucru oamenilor nu durează prea mult. De exemplu, pledoaria procurorului m-a obosit foarte repede. Numai anumite fragmente, gesturi sau tirade întregi, dar desprinse din ansamblu, m-au izbit sau mi-au trezit interesul.

Fondul raționamentului său, dacă am înțeles bine, era că premeditasem crima. Cel puțin, asta a încercat să demonstreze. Cum spunea chiar el: „Voi face proba, domnilor și o voi face de două ori. În orbitoarea limpezime a faptelor mai întâi și pe urmă în lumina sumbră pe care mi-o va furniza psihologia acestui suflet criminal.” A rezumat faptele începând cu moartea mamei. A reamintit insensibilitatea mea, neștiința în care eram în ceea ce privește vârsta mamei, baia de a doua zi cu o femeie, cinematograful, Fernandel și în sfârșit întoarcerea acasă cu Maria. Mi-a trebuit atunci un timp până să înțeleg, pentru că zicea „amanta lui” și, pentru mine, ea era Maria. Pe urmă a ajuns la povestea cu Raymond. Am găsit că felul lui de a privi întâmplările nu era lipsit de claritate. Ceea ce spunea era plauzibil. Scrisesem scrisoarea de acord cu Raymond ca s-o atrag pe amanta lui și să o las pradă unui om de o „moralitate dubioasă”, care a bătut-o. Îi provocasem pe plajă pe adversarii lui Raymond. Acesta fusese rănit. Îi cerusem revolverul. Mă întorsesem singur ca să fac uz de el. Îl omorâsem pe arab, așa cum plănuisem. Așteptasem un timp. Și apoi, „ca să fiu sigur că treaba era bine făcută”, trăseseam încă patru gloanțe, fără grabă, la sigur, oarecum cu chibzuială.

„Asta e, domnilor, a spus procurorul general. Am reconstituit în fața dumneavoastră șirul evenimentelor care l-au făcut pe acest om să ucidă în plină cunoștință de cauză”. Insist asupra acestui lucru, a spus el. Pentru că nu e vorba aici de un asasinat obișnuit, de un gest necugetat pe care l-ați putea socoti atenuat de împrejurări. Acest om, domnilor, acest om este inteligent. L-au auzit, nu-i așa? Știe să răspundă. Cunoaște valoarea cuvintelor. Și nu se poate spune că a acționat fără să-și dea seama de ceea ce face.

Eu ascultam și pricepeam că mă socoteau inteligent. Dar nu înțelegeam bine cum calitățile unui om obișnuit puteau deveni acuzații zdrobitoare împotriva unui vinovat. Cel puțin, asta a fost ceea ce m-a izbit și nu l-am mai ascultat pe procuror până în momentul când l-am auzit spunând: „A arătat măcar vreodată că regretă? Niciodată, domnilor. Nici măcar o singură dată în cursul instrucției acest om n-a părut tulburat de crima lui abominabilă.” În acel moment s-a întors spre mine și m-a arătat cu degetul, continuând să mă acuze fără ca în realitate eu să înțeleg bine de ce. Fără îndoială, nu mă puteam împiedica să nu recunosc că are dreptate. Nu regretam prea mult fapta mea. Dar atâta înverșunare mă mira. Aș fi vrut să încerc să-i explic amical, aproape cu afecțiune, că eu nu fusesem niciodată în stare să regret ceva cu adevărat. Eram întotdeauna prins de ceea ce avea să vină, de ziua de azi sau de cea de mâine. Dar, firește, în situația în care fusesem pus, nu puteam vorbi nimănui pe acest ton. N-aveam dreptul să mă arăt afectuos, să am bunăvoință. Și am încercat, în continuare, să mai ascult, pentru că procurorul a început să vorbească de sufletul meu. Zicea că se aplecase asupra lui și că nu găsisese nimic, „domnilor jurați”. Zicea că într-adevăr eu nu aveam deloc suflet și nimic omenesc și că niciunul din principiile morale care ocrotesc inima omului nu-mi era accesibil. „Fără îndoială, adăugă el, noi nu putem să-i reproșăm acest lucru. Nu putem să ne plângem că-i lipsește ceea ce nu poate dobândi. Dar când este vorba de această curte, virtutea cu desăvârșire negativă a toleranței trebuie să se preschimbe într-aceea mai puțin ușoară, dar mai nobile, a dreptății. Cu atât mai mult, cu cât lipsa de suflet așa cum ni se dezvăluie ea la acest om devine o prăpastie în care societatea se poate prăbuși.” Atunci a vorbit despre atitudinea mea față de mama. A repetat ceea ce spusese în timpul dezbaterilor. Dar a vorbit mai mult decât despre crima mea, atât de mult că, în cele din urmă, n-ara mai simțit altceva decât căldura acelei dimineți. Cel puțin până în momentul în care procurorul general s-a oprit și, după un moment de tăcere, a reluat cu o voce foarte scăzută și foarte tulburată: „Tot această Curte, domnilor, va judeca mâine cea mai abominabilă crimă: asasinarea unui tată”. După părerea lui, imaginația se dădea bătută în fața acestei crime atroce. Îndrăzneala să spere că justiția oamenilor o va pedepsi fără

șovăire. Dar nu se temea s-o spună, oroarea pe care i-o inspira această crimă pălea aproape în fața aceleia pe care o resimțea în fața insensibilității mele. Tot după părerea lui, un om care o ucide moralmente pe mama lui se excludea din societatea oamenilor, ca și acela care ridică o mână ucigașă asupra celui ce-i dăduse viața. În orice caz, primul pregătea fapta celui de-al doilea, le anunța, într-un fel și le justifica. „Sunt convins, domnilor, a adăugat el ridicând vocea, că nu veți socoti opinia mea prea îndrăzneată, dacă voi spune că omul care stă pe această bancă e vinovat și de crima pe care această curte va trebui s-o judece mâine. Trebuie pedepsit în consecință.” Aici procurorul și-a șters fața lucind de sudoare. A spus în sfârșit că datoria lui era dureroasă, dar că o va împlini cu fermitate. A declarat că eu n-aveam nimic de-a face cu o societate ale cărei reguli esențiale le nesocoteam și că nu puteam să fac apel la această inimă umană, ale cărei reacții elementare îmi erau necunoscute. „Vă cer capul acestui om, a spus el și vi-l cer cu inima ușoară. Deoarece, dacă mi s-a mai întâmplat în cursul carierei mele destul de îndelungate să cer pedepse capitale, n-am simțit niciodată atât de mult ca astăzi această îndatorire compensată, răscumpărată, luminată de conștiința unui comandament imperios și sfânt și de oroarea pe care o simt în fața unui chip omenesc pe care nu citesc altceva decât monstruozitate.

După ce s-a așezat procurorul, a urmat un moment destul de lung de tăcere. În ce mă privește, eu eram zăpăcit de căldură și mirare. Președintele a tușit puțin și pe un ton foarte scăzut m-a întrebat dacă nu aveam ceva de adăugat. M-am ridicat și cum voiam să vorbesc, am spus, puțin la întâmplare, de altfel, că nu avusesem intenția să-l ucid pe arab. Președintele a răspuns că asta era o afirmație, că deocamdată nu prea înțelegea sistemul meu de apărare și că ar fi fericit, înainte de a-l asculta pe avocatul meu, să mă facă să precizez motivele care inspiraseră fapta mea. Am spus repede, încurcând puțin cuvintele și dându-mi seama că sunt ridicol, că din pricina soarelui. S-au auzit râsete în sală. Avocatul meu a dat din umeri și imediat după aceea i s-a dat cuvântul. Dar el a declarat că e târziu, că avea de vorbit câteva ceasuri și că cere reluarea ședinței după-amiază. Curtea a fost de acord.

După-amiază, marile ventilatoare răscoleau fără încetare aerul încins al sălii și micile evantaie multicolore ale juraților se agitau toate în același sens. Pledoaria avocatului meu mi se părea că nu va lua niciodată sfârșit. La un moment dat, totuși, l-am ascultat pentru că zicea: „E adevărat că eu am ucis””. Apoi a continuat pe acest ton, spunând: „Eu” de fiecare dată când vorbea despre mine. Eram foarte mirat M-am aplecat spre unul dintre jandarmi și l-am întrebat de ce. Mi-a spus să tac și, după o clipă, a adăugat: „Toți avocații fac la fel”. Eu însă m-am gândit că în felul acesta mă îndepărta și mai mult de fapta mea, mă reducea la zero și, într-un anume sens, mi se substituia. Dar cred că eram atunci foarte departe de sala tribunalului. De altfel avocatul meu mi s-a părut ridicol. A pledat foarte repede și pe urmă a și vorbit despre sufletul meu. Dar mi s-a părut că avea mult mai puțin talent decât procurorul. „Și eu, a spus el, m-am aplecat asupra acestui suflet, dar, contrar eminentului reprezentant al ministerului public, am găsit ceva și pot să spun că am citit în el ca într-o carte deschisă”. Citise că eram un om cinstit, un muncitor conștiincios, neobosit, devotat firmei care-l folosea, iubit de toți și plin de compătimire față de suferințele altuia. Pentru el eram un fiu model care-și întreținuse mama atât cât putuse. În cele din urmă sperasem că o casă de odihnă i-ar da bătrânei confortul pe care mijloacele mele nu-mi îngăduiau să i-l procur. „Mă mir, domnilor, a adăugat el, că s-a făcut atâta zgomot în jurul acestui azil. Pentru că, în sfârșit, dacă ar trebui să aducem o dovadă în ceea ce privește utilitatea și generozitatea unor asemenea instituții, ar trebui neapărat să spunem că statul însuși le subvenționează.” Numai că el n-a vorbit de înmormântare și eu am simțit că asta constituie o lipsă în pledoaria lui. Dar din pricina tuturor acestor fraze lungi, a tuturor acestor zile și a acestor ore interminabile în cursul cărora se vorbea de sufletul meu, am avut impresia că totul devenea o apă incoloră în care simțeam că mă cuprinde amețala.

Despre sfârșitul ședinței, îmi aduc aminte numai că, în timp ce avocatul meu continua să vorbească, a răsunat până la mine, străbătând tot spațiul sălilor și pretoriilor, trompeta unui vânzător de înghețată. M-au năpădit amintirile unei vieți care nu-mi mai aparținea, dar în care aflasem cele mai sărace și mai

durabile bucurii: miresme de vară, cartierul care-mi plăcea, un anumit cer de seară, râsul și rochiile Mariei. Tot ce făceam de prisos în acest loc mi s-a urcat atunci ca un nod în gât și n-am mai avut decât o grijă, să se termine o dată și să mă întorc în celula mea ca să dorm. Abia dacă l-am ascultat pe avocatul meu exclamând, în încheiere, că jurații n-or să vrea să trimită la moarte un lucrător cinstit, pierdut de o clipă de rătăcire și cerând circumstanțe atenuante pentru o crimă al cărui veșnic regret îl și târam după mine ca pe cea mai sigură pedeapsă a mea. Curtea a suspendat ședința și avocatul s-a așezat sfârșit de oboseală. Dar colegii lui au venit să-i strângă mâna. Am auzit: „Minunat, dragă”. Unul dintre ei m-a luat chiar drept martor: „Ce zici?” mi-a spus el. Am aprobat, dar complimentul meu nu era sincer, pentru că eram prea obosit.

Totuși, afară ziua se apropia de sfârșit și căldura nu mai era atât de mare. După câteva zgomote care ajungeau până la mine din stradă, ghiceam farmecul serii. Noi eram aici, cu toții, în așteptare. Și ceea ce așteptam împreună nu mă privea decât pe mine. M-am uitat iar în sală. Totul era ca în prima zi. Am întâlnit privirea ziaristului cu haina cenușie și a femeii-automat. Asta m-a făcut să mă gândesc că n-o căutasem cu privirea pe Maria în tot timpul procesului. N-o uitasem, dar eram foarte ocupat. Am văzut-o între Céleste și Raymond. Ea mi-a făcut discret cu mâna, ca și cum ar fi spus: „În sfârșit” și am văzut fața ei ușor neliniștită care-mi zâmbea. Dar îmi simțeam inima ferecată și nici n-am putut să răspund zâmbetului ei.

Curtea a intrat din nou. Foarte repede li s-a citit juraților o serie de întrebări. Am auzit „vinovat de crimă”... „premeditare”... „circumstanțe atenuante”. Jurații au ieșit și eu am fost dus în cămăruța în care mai așteptasem. Avocatul a venit la mine: era foarte volubil și mi-a vorbit cu mai multă încredere și cordialitate ca niciodată. Credea că totul va merge și că voi scăpa cu câțiva ani de închisoare sau de ocnă. L-am întrebat dacă erau șanse de casare în cazul unei sentințe defavorabile. El mi-a spus că nu. Tactica lui fusese să nu depună concluzii scrise, ca să nu indispună juriul. Mi-a explicat că nu se casa o sentință ca asta, fără motiv. Asta mi s-a părut evident și i-am dat dreptate. Privind lucrurile la rece,

era cât se poate de firesc. Altminteri, ar fi prea multe hârtoage inutile. „În orice caz, mi-a spus avocatul meu, mai avem și recursul. Dar sunt convins că sentința va fi favorabilă.”

Am așteptat foarte mult, aproape trei sferturi de oră, cred. După aceea, s-a auzit o sonerie. Avocatul a plecat spunându-mi: „Președintele juriului are să citească răspunsurile. Nu te vor duce în sală decât la citirea sentinței.” S-au auzit uși trântite. Fugeau oameni pe niște scări despre care nu știam dacă sunt aproape sau departe. Apoi am auzit o voce înăbușită citind ceva în sală. Când a răsunat iar soneria, când ușa boxei s-a deschis, a urcat spre mine tăcerea sălii, tăcerea și această ciudată senzație pe care am avut-o când am constatat că tânărul ziarist îmi ocolește privirea. Nu m-am uitat în partea în care se afla Maria. N-am avut timp pentru că președintele mi-a spus repede și într-o formă ciudată că mi se va tăia capul într-o piață publică în numele poporului francez. Mi s-a părut atunci că înțeleg sentimentul pe care-l citeam pe toate chipurile. Sunt convins că era respect. Jandarmii erau foarte blânzi cu mine. Avocatul și-a pus mâna pe mâna mea. Eu nu mă gândeam la nimic. Dar președintele m-a întrebat dacă n-aveam nimic de adăugat. M-am gândit puțin. Am spus: „Nu”. Atunci m-au scos afară.

V.

Pentru a treia oară am refuzat să-l primesc pe preot. N-am să-i spun nimic, n-am chef să vorbesc, o să-l văd și așa destul de curând. În acest moment nu mă interesează altceva decât să scap din angrenajul mecanismului, să știu dacă inevitabilul poate avea o ieșire. Mi-au dat altă celulă. Din ea, când stau întins, văd cerul și nimic altceva. Îmi petrec zilele privind pe fața lui declinul culorilor care preface ziua în noapte. Lungit, îmi pun mâinile sub cap și aștept. M-am întrebat poate de zeci de ori dacă există precedente de condamnați la moarte care să fi scăpat mecanismului implacabil, să fi dispărut înainte de execuție, să fi rupt cordoanele polițiștilor. Îmi reproșam atunci că nu acordasem destulă atenție poveștilor despre execuții. Ar trebui să ne interesăm întotdeauna de aceste probleme. Nu se știe niciodată ce se poate întâmpla. Ca toată lumea, citisem asemenea relatări prin ziare. Dar existau cu siguranță lucrări de specialitate pe care n-avusesem niciodată curiozitatea să le

consult. Acolo, poate, aş fi găsit poveşti cu evadări. Aş fi aflat că, într-un caz cel puţin, roata se opriş, că în această premeditare irezistibilă, întâmplarea şi norocul, o singură dată numai, schimbaseră ceva. O singură dată! Într-un sens, cred că asta mi-ar fi fost deajuns. Inima mea ar fi făcut restul. Ziarele vorbeau adesea de o datorie faţă de societate. Trebuia, după ele, s-o plăteşti. Dar acest lucru nu vorbeşte imaginaţiei. Importantă avea numai o posibilitate de evadare, un salt în afara ritualului implacabil, o încercare iraţională care să ofere toate şansele speranţei. Fireşte, speranţă însemna să fii doborât la coltul unei străzi, în plină goana şi de un glonţ în zbor. Dar gândindu-mă bine la toate, nimic nu-mi îngăduia acest lux, totul ni-l interzicea, mecanismul mă lua iar în stăpânirea lui.

În ciuda bunăvoinţei pe care o aveam, nu puteam să accept această certitudine insolentă. Pentru că, în sfârşit, era o disproporţie ridicolă între sentinţa care o provocase şi desfăşurarea ei imperturbabilă din clipa în care această sentinţă fusese pronunţată. Faptul că sentinţa fusese citită la orele douăzeci mai degrabă decât la orele şaptesprezece, faptul că ea ar fi putut fi cu totul alta, că ea fusese dată de oameni care schimbă rufele, că fusese dată în numele unei noţiuni atât de imprecise ca poporul francez (sau german sau chinez), mi se părea că toate acestea ştirbeau mult seriozitatea unei asemenea hotărâri. Totuşi, eram nevoit să recunosc că din secunda în care fusese luată, efectele ei deveniseră tot atât de sigure şi de serioase ca prezenţa acestui zid de-a lungul căruia îmi striveam trupul.

Mi-am amintit, în acele momente, de o poveste pe care mama mi-o povestea în legătură cu tata. Eu nu-l cunoscusem. Nu ştiam nimic precis despre acest om decât, poate, ceea ce-mi spunea atunci mama: se dusesese să asiste la execuţia unui asasin. Era bolnav numai la gândul de a se duce. O făcuse totuşi şi, la întoarcere, vomitase aproape toată dimineaţa. Tata mă dezgusta puţin pe atunci. Acum înţelegeam, era atât de firesc. Cum de nu observasem că nimic nu era mai important decât o execuţie capitală şi că, pe scurt, era singurul lucru cu adevărat interesant pentru un om! Dacă voi ieşi vreodată din această închisoare, mă voi duce să văd toate execuţiile capitale. Greşeam, cred, gândindu-mă la această posibilitate.

Pentru că la gândul de a mă vedea liber într-o zi, în zori, îndărătul unui cordon de polițiști, de partea cealaltă într-un fel, la gândul de a fi spectatorul care vine să privească și care va putea vărsa după aceea un val de bucurie otrăvită îmi năpădea inima. Dar nu era înțelept din partea mea. Greșeam lăsându-mă târât astfel de asemenea presupuneri pentru că în clipa următoare îmi era atât de frig, încât mă ghemuiam sub pătură. Îmi clănțăneau dinții fără să mă pot stăpâni.

Dar, firește, nu poți să fii întotdeauna înțelept. Alteori, de pildă, făceam proiecte de legi. Reformam pedepsele. Observasem că esențial e să dai o șansă condamnatului. Una singură la mie, atâta ajungea ca să aranjezi o mulțime de lucruri. Astfel mi se părea că s-ar putea găsi o combinație chimică a cărei absorbție să ucidă pacientul (gândeam: pacientul) în nouă cazuri din zece. El ar ști acest lucru, asta era condiția. Deoarece, gândindu-mă bine, privind lucrurile cu calm, constatam că partea proastă a ghilotinei era că nu-ți lăsa nici o șansă, absolut niciuna. O dată pentru totdeauna, pe scurt, moartea pacientului fusese hotărâtă. Era o afacere clasată, o combinație definitivă, un acord încheiat și asupra căruia nu mai era chip să revii. Dacă, prin absurd, lovitura dădea greș, urma s-o luăm de la început. În consecință, penibil era faptul că victima trebuia să dorească tocmai buna funcționare a mașinii. Spun că aceasta era partea proastă. E adevărat, într-un sens. Dar, în alt sens, eram nevoit să recunosc că tot secretul unei bune organizări aici era. Pe scurt, condamnatul era obligat să colaboreze moralmente. Era în interesul său ca totul să decurgă fără nici o complicație.

Eram de asemenea nevoit să constat că până atunci avusesem asupra acestor probleme idei care nu erau îndreptățite. Mult timp am crezut – și nu știu de ce – că pentru a merge la ghilotină trebuie să urci pe eșafod, să urci trepte. Cred că era din pricina Revoluției din 1789, vreau să zic din pricina a tot ceea ce mă învățaseră sau mă făcuseră alții să văd în aceste probleme. Dar într-o dimineață mi-am amintit de o fotografie publicată de ziare cu ocazia unei execuții care a făcut vâlvă.

În realitate, mașina era așezată direct pe pământ, în modul cel mai simplu din lume. Era mult mai îngustă decât credeam. Era destul de curios că nu-mi dădusem seama de asta mai dinainte.

Mașina aceea din fotografie mă impresionase prin aspectul ei de operă de precizie, bine finisată și strălucitoare. Îți faci întotdeauna idei exagerate despre ceea ce nu cunoști. Eram nevoit să constat că, dimpotrivă, totul era simplu: mașina este la același nivel cu omul care se îndreaptă spre ea. Ai merge spre ea așa cum ai merge în întâmpinarea unui om. Și asta era de asemenea penibil. Urcarea pe eșafod, ascensiunea în plin cer, imaginația găsea în acest caz de ce să se agate. Dar aici, mecanismul strivea totul: erai ucis cu discreție, cu puțină rușine și multă precizie.

Mai erau două lucruri la care mă gândeam mereu: zorile și recursul meu. Mă stăpâneam totuși și încercam să nu mă mai gândesc. Mă culcam, priveam cerul, mă străduiam să-mi concentrez atenția asupra lui. Căpăta culoarea verde, era seară. Mai făceam un efort ca să mă gândesc la altceva. Îmi ascultam inima. Nu puteam să-mi închipui că zgomotul acesta care mă însoțea de atâta vreme ar fi putut vreodată să înceteze. N-am avut niciodată cu adevărat imaginație. Încercam totuși să-mi închipui o anumită secundă în care bătaia acestei inimi nu se va prelungi în mintea mea. Dar în zadar. Zorile sau recursul meu erau aici. În cele din urmă îmi spuneam că cel mai înțelept ar fi să nu mă mai ostenesc degeaba.

În zori veneau, știam. Pe scurt, mi-am petrecut nopțile așteptând aceste zori. Nu mi-a plăcut niciodată să fiu luat prin surprindere. Când mi se întâmpla ceva, prefer să fiu de Față. De aceea, în cele din urmă n-am mai dormit decât puțin ziua și, de-a lungul nopților, am așteptat răbdător ca lumina să se arate pe sticla cerului. Cel mai greu era ceasul incert în care știam că el acționează de obicei. Miezul nopții o dată trecut, așteptam și pândeam. Niciodată urechea mea nu percepuse atâtea zgomote, nu distinsese sunete atât de neînsemnate. Pot să spun, de altfel, că, într-un anumit fel, am avut noroc în toată această perioadă, de vreme ce n-am auzit niciodată un pas. Mama spunea adesea că nu ești niciodată pe deplin nenorocit. Îi dădeam dreptate în închisoare, când cerul se colora și când o zi nouă se strecura în celula mea. Pentru că, tot atât de bine, aș fi putut auzi pași și inima mea ar fi putut să plesnească. Chiar dacă cel mai mic foșnet mă făcea să mă reped la ușă, chiar dacă, cu urechea lipită de lemn, așteptam nebunește până ce

auzeam propria mea respirație, speriat să constat că e răgușită și asemănătoare unui horcăit de câine, până la sfârșit inima nu plesnea și eu mai câștigasem douăzeci și patru de ore.

În timpul zilei, eram ocupat cu recursul. Cred că am profitat cel mai mult de pe urma acestei idei. Îmi calculam efectele și obțineam din gândurile mele cel mai mare randament. Presupuneam întotdeauna cazul cel mai rău: recursul meu era respins. „Așadar voi muri.” Mai repede decât alții, era evident. Dar toată lumea știe că viața nu merită să fie trăită. În fond, eu nu ignoram faptul că a muri la treizeci de ani sau la șaptezeci de ani nu are importanță deoarece, în mod firesc, în ambele cazuri, alți bărbați și alte femei vor trăi și asta timp de mii de ani. Nimic nu era mai limpede, pe scurt. Tot eu muream, fie acum, fie peste douăzeci de ani și clipa aceea mă stingherea puțin în raționamentul meu, acest gol teribil pe care-l simțeam în mine la gândul a douăzeci de ani de viață care va să vie. Dar n-aveam decât să-l înăbuș, închipuindu-mi ce ar fi gândurile mele peste douăzeci de ani, când va trebui totuși să ajung acolo. Devreme ce murim, cum și când n-are importanță, e evident. Deci (și greu e să nu pierzi din vedere tot ceea ce acest „deci” reprezenta ca raționament), deci, trebuia să accept respingerea recursului meu.

Atunci, numai atunci aveam, ca să zic așa, dreptul, îmi îngăduiam într-un fel, să arborez cea de-a doua ipoteză: eram grațiat. Penibil era că trebuia să-mi stăpânesc acest elan aprig al sângelui și al trupului care-mi frigea ochii cu o bucurie nebunească. Trebuia să mă străduiesc să înăbuș acest țipăt, să-l controlez. Trebuia să fiu chiar și în această ipostază, firesc, ca să fac mai plauzibilă resemnarea mea din prima ipoteză. Ori de câte ori reușeam, câștigam un ceas de liniște. Asta, totuși, era de luat în considerație.

Într-un asemenea moment am refuzat încă o dată să-l primesc pe preot. Ședeam culcat și ghiceam apropierea serii de vară după o oarecare paloare a cerului. Tocmai respinseseră recursul meu și puteam să-mi aud undele sângelui circulând normal prin trup. N-aveam nevoie să văd preotul. Pentru prima oară după multă vreme, m-am gândit la Maria. De mult nu-mi mai scria. În seara aceea m-am gândit și mi-am spus că poate se plictisise să mai fie iubita unui condamnat la moarte.

Asemenea lucruri se întâmplă. Cum aş fi putut să ştiu, când, în afara trupurilor noastre acum despărţite, nimic nu ne lega şi nu ne amintea unul altuia. Din acest moment de altfel, amintirea Mariei mi-ar fi fost indiferentă. Moartă, nu m-ar mai fi interesat. Găseam asta firesc, aşa cum înţelegeam foarte bine ca oamenii să mă uite după moartea mea. Nu mai aveau nimic de-a face cu mine. Nici nu puteam măcar să spun că era trist să te gândeşti la asta.

Exact în acest moment a intrat preotul. Când l-am văzut, m-a scuturat un fior. El a băgat de seamă şi mi-a spus să nu mă sperii. I-am spus că el venea de obicei în alt moment. Mi-a răspuns că era o vizită prietenească şi n-avea nimic de-a face cu recursul meu despre care nu ştia nimic. S-a aşezat pe pat şi m-a poftit să mă aşez lângă el. Am refuzat. Găseam totuşi că are o înfăţişare foarte blândă.

A stat un timp jos, cu braţele pe genunchi, cu capul plecat, privindu-şi mâinile. Erau fine şi muşchiuloase, mă făceau să mă gândesc la două fiare agile. Şi le-a frecat încet una de alta. Apoi a rămas aşa, cu capul mereu plecat, atât de multă vreme, încât eu am avut o clipă impresia că-l uitasem.

Dar şi-a ridicat brusc capul şi m-a privit drept în faţă: „De ce, mi-a spus el, refuzi să mă primeşti?” Am răspuns că nu cred în Dumnezeu. A voit să ştie dacă sunt sigur de asta şi am spus că nu aveam îndoieli asupra acelui lucru: asta mi se părea o problemă fără importantă. El s-a lăsat atunci pe spate şi s-a sprijinit de perete punându-şi palmele pe coapse. Aproape fără să pară că-mi vorbeşte, mi-a atras atenţia că uneori erai sigur de ceva şi, în realitate, nu erai. Eu nu spuneam nimic. El s-a uitat la mine şi m-a întrebat: „Ce părere ai?” I-am răspuns că e posibil. În orice caz, eu poate nu eram sigur de ceea ce mă interesează cu adevărat, dar ştiam precis ceea ce nu mă interesează. Şi tocmai lucrul despre care-mi vorbea el nu mă interesa.

Şi-a întors privirea de la mine şi, tot fără să-şi schimbe poziţia, m-a întrebat dacă nu vorbeam astfel din prea mare disperare. I-am explicat că nu eram disperat. Mi-era numai frică, asta era firesc. „Dumnezeu te-ar ajuta atunci, a observat el. Toţi cei pe care i-am cunoscut în situaţia dumatăle se

întorceau spre El”. Eu am convenit că acesta era dreptul lor. Asta dovedea de asemenea că ei aveau timp. Cât despre mine, eu nu voiam să fiu ajutat și îmi lipsea tocmai timpul ca să mă interesez de ceea ce nu mă interesa.

Atunci mâinile lui au avut un gest de enervare, dar s-a stăpânit și și-a aranjat cutele sutanei. După ce a terminat, mi s-a adresat numindu-mă „prietene”: dacă îmi vorbea astfel nu o făcea din pricină că eram condamnat la moarte; după părerea lui, toți eram condamnați la moarte. Dar l-am întrerupt spunându-i că nu e același lucru și că, de altfel, nu putea să fie, în nici un caz, o consolare. Desigur, a recunoscut el. „Dar vei muri mai târziu dacă nu vei muri azi. Aceeași problemă se va pune atunci. Cum vei întâmpina această grea încercare?” Am răspuns că o voi întâmpina exact cum o întâmpin acum.

El s-a ridicat în picioare la aceste cuvinte și m-a privit drept în ochi. Era un joc pe care-l cunoșteam bine. Mă distram așa adesea cu Emmanuel sau cu Céleste și, în general, ei coborau întâi ochii. Preotul cunoștea și el bine acest joc, mi-am dat seama imediat: privirea lui nu șovăia. Și nici vocea nu i-a șovăit când mi-a spus: „N-ai așadar nici o speranță și trăiești cu gândul că vei muri cu totul?” „Da”, am răspuns.

Atunci a lăsat capul în jos și s-a așezat la loc. Mi-a spus că mă compătimește. Socotea asta imposibil de suportat pentru un om. În ce mă privește, am simțit numai că începe să mă plictisească. M-am întors la recursul meu și m-am dus sub lucarnă. Mă sprijineam cu umărul de zid. Fără să-l urmăresc cu atenție, am auzit că începea iar să-mi pună întrebări. Vorbea cu o voce neliniștită și insistentă. Am înțeles că era emoționat și l-am ascultat mai atent.

Era convins, spunea el, că recursul meu va fi admis, dar purtam povara unui păcat de care trebuia să mă eliberez. După el, justiția oamenilor era nimic, iar justiția lui Dumnezeu era totul. I-am atras atenția că cea dintâi mă condamnase. Mi-a răspuns că, în felul acesta, ea nu-mi spălase păcatul.

I-am spus că nu știam ce este păcatul. Mi se spusese numai că eram vinovat. Eram vinovat, plăteam, nu mi se putea cere nimic mai mult. În clipa aceea ei s-a ridicat iar în picioare și m-am gândit că în această celulă atât de strâmtă, dacă voia să

se miște, n-avea de ales. Trebuia să se așeze sau să se scoale în picioare.

Țineam ochii ațintiți în pământ. A făcut un pas spre mine și s-a oprit, ca și cum n-ar fi îndrăznit să se apropie. Privea cerul printre zăbrele. „Te înșeli, fiule, mi-a spus, ți s-ar putea cere mai mult. Ți se va cere, poate.” – „Și ce anume?” – „Ți s-ar putea cere să vezi.” – „Să văd, ce?”

Preotul s-a uitat în jurul lui și a răspuns cu o voce care mi se părea deodată foarte obosită: „Din toate aceste pietre picura durere, o știu prea bine. Nu le-am privit niciodată fără tulburare. Dar în fundul sufletului știu că cei mai păcătoși dintre voi au văzut ieșind din întunericul lor un chip dumnezeiesc. Acest chip ți se cere să-l vezi.”

M-am enervat puțin. I-am spus că erau luni de când priveam aceste ziduri. Nu era nimic și nimeni pe lume pe care să-l cunosc mai bine. Poate, e mult de atunci, am căutat aici un chip. Dar acest chip avea culoarea soarelui și flacăra dorinței: era acela al Mariei. Îl căutasem în zadar. Acum se sfârșise. Și în orice caz, nu văzusem apărând nimic din sudoarea pietrei.

Preotul m-a privit cu un soi de tristețe. Stăteam acum cu tot spatele sprijinit de zid și lumina zilei mi se scurgea pe frunte. El a spus câteva cuvinte pe care nu le-am auzit și m-a întrebat foarte repede dacă îi dau voie să mă îmbrățișeze. „Nu”, am răspuns. El s-a întors și s-a îndreptat spre peretele peste care și-a trecut încet mâna: „Iubești deci atât de mult acest pământ?” a șoptit. Eu n-am răspuns.

A rămas așa mult timp, cu spatele la mine. Prezența lui mă stingherea și mă irita. Eram gata să-i spun să plece, să mă lase singur, când a exclamat deodată cu un soi de furie, întorcându-se spre mine: „Nu, nu pot să te cred. Sunt sigur că ți s-a întâmplat să dorești o altă viață.” I-am răspuns că bineînțeles, dar asta nu avea mai multă importanță ca a dori de pildă să fii bogat, să înoți foarte repede sau să ai o gură mai frumoasă. Era de același ordin. Dar el m-a oprit și voia să știe cum vedeam eu această viață. Atunci am strigat: „O viață în care aș putea să-mi amintesc de aceasta de aici” și pe loc i-am spus că mă săturasem. Ar mai fi vrut să-mi vorbească, dar eu m-am apropiat de el și am încercat să-i explic pentru ultima oară ca

nu-mi mai rămânea decât puțin timp. Nu voiam să-l pierd cu Dumnezeu. A încercat să schimbe subiectul, întrebându-mă de ce-i spuneam „domnule” și nu „părinte”. Asta m-a enervat și i-am răspuns că nu era părintele meu: era de partea celorlalți.

— Nu, fiule, a spus el punându-mi mâna pe umăr. Sunt cu tine. Dar nu poți să știi asta pentru că ți-e sufletul orbit. Mă voi ruga pentru tine.

Atunci, nu știu de ce, s-a rupt ceva în mine. Am început să urlu din toate puterile, l-am insultat și i-am spus să nu se roage. Îl apucasem de gulerul sutanei. Îmi vărsăm asupra lui tot focul inimii în scăpărări amestecate cu bucurie și furie. Avea o înfățișare atât de sigură de el, nu-i așa? Totuși, niciuna din certitudinile lui nu făcea cât un fir de păr din capul unei femei. Nici nu era măcar sigur că e în viață de vreme ce trăia ca un mort. Pe când eu parcă aveam mâinile goale. Dar eram sigur de mine, sigur de orice, mai sigur decât el, sigur de viața mea și de moartea ce avea să vie. Da, n-aveam decât atât. Dar cel puțin stăpâneam acest adevăr tot atât cât mă stăpânea și el pe mine. Avusesem dreptate, mai aveam încă dreptate, aveam întotdeauna dreptate. Trăisem într-un fel și aș fi putut trăi într-alt fel. Făcusem ceva și nu făcusem altceva. Nu făcusem un lucru, dar făcusem altul. Ei și? Era ca și cum așteptasem tot timpul această clipă și acești zori în care voi da socoteală. Nimic, nimic nu avea importanță și știam bine de ce. Și el știa de ce. Din străfundul viitorului meu, în tot timpul acestei vieți absurde pe care o dusesem, un suflu obscur urca spre mine străbătând anii care încă nu veniseră și acest suflu egaliza în drumul lui tot ceea ce mi se propunea atunci, în anii nu cu mult mai reali pe care-i trăiam. Ce importanță avea pentru mine moartea celorlalți, dragostea de mamă, ce importanță avea Dumnezeuul preotului, viețile pe care le alegem, destinele pe care le alegem, când un singur destin trebuia să mă aleagă pe mine însumi și o dată cu mine miliarde de privilegiați care, ca și el, se considerau frații mei. Înțelegea el oare? Toată lumea era privilegiată. Nu erau decât privilegiați. Ceilalți, de asemenea, vor fi condamnați într-o zi. Și el va fi condamnat. Ce importanță avea dacă, acuzat de crimă, era executat pentru că nu plânsese la înmormântarea mamei sale? Câinele lui Salamano tăcea tot atât cât nevastă-sa. Femeiușca-automat era

la fel de vinovată ca și parizianca pe care Masson o luase de nevastă sau la fel ca Maria, care voia ca eu s-o iau de nevastă. Ce importanță avea faptul că Raymond era amicul meu, ca și Céleste, care valora mai mult decât el? Ce importanță avea faptul că Maria întindea astăzi gura unui alt Meursault? Înțelegea el oare acest condamnat și că din străfundul viitorului meu... Mă înneecam urlând toate astea. Dar paznicii îmi și smulseseră preotul din mâini și mă amenințau. Totuși, el i-a liniștit și m-a privit un timp în tăcere. Avea ochii plini de lacrimi. S-a întors și a dispărut.

După plecarea lui m-am calmat. Eram epuizat și m-am trântit pe pat. Cred că am dormit, pentru că m-am trezit cu stelele în față. Zgomotele câmpiei urcau până la mine. Miresme de noapte, de pământ și de sare îmi răcoreau tâmpilele. Încântătoarea pace a acestei veri adormite pătrundea în mine ca o maree. În acel moment și la capătul nopții, sirenele au început să urle. Ele anunțau plecări spre o lume care acum îmi era de-a pururi indiferentă. Pentru prima oară, după foarte multă vreme, m-am gândit la mama. Mi s-a părut că înțeleg de ce la sfârșitul vieții își luase un „logodnic”, de ce se jucase iar de-a începutul. Acolo, acolo, de asemenea, în jurul acestui azil în care viețile se sting, seara era un fel de răgaz melancolic. Atât de aproape de moarte, mama trebuie să se fi simțit eliberată și pregătită să trăiască iar totul de la început. Nimeni, nimeni n-avea dreptul s-o plângă. Și eu, la rândul meu, m-am simțit gata să trăiesc iar totul de la început. Ca și cum această furie m-ar fi izbăvit de tot răul, m-ar fi golit de speranță, în fața acestei nopți încărcate de semne și de stele, mă deschideam pentru prima oară tandrei indiferențe a lumii. Simțind-o atât de asemănătoare mie, atât de frățească în sfârșit, mi-am dat seama că fusesem fericit și că mai eram. Pentru ca totul să se consume, pentru ca să mă simt mai puțin singur, nu-mi mai rămânea decât să doresc în ziua execuției mele mulți spectatori care să mă întâmpine cu strigăte de ură.

SFÂRȘIT

